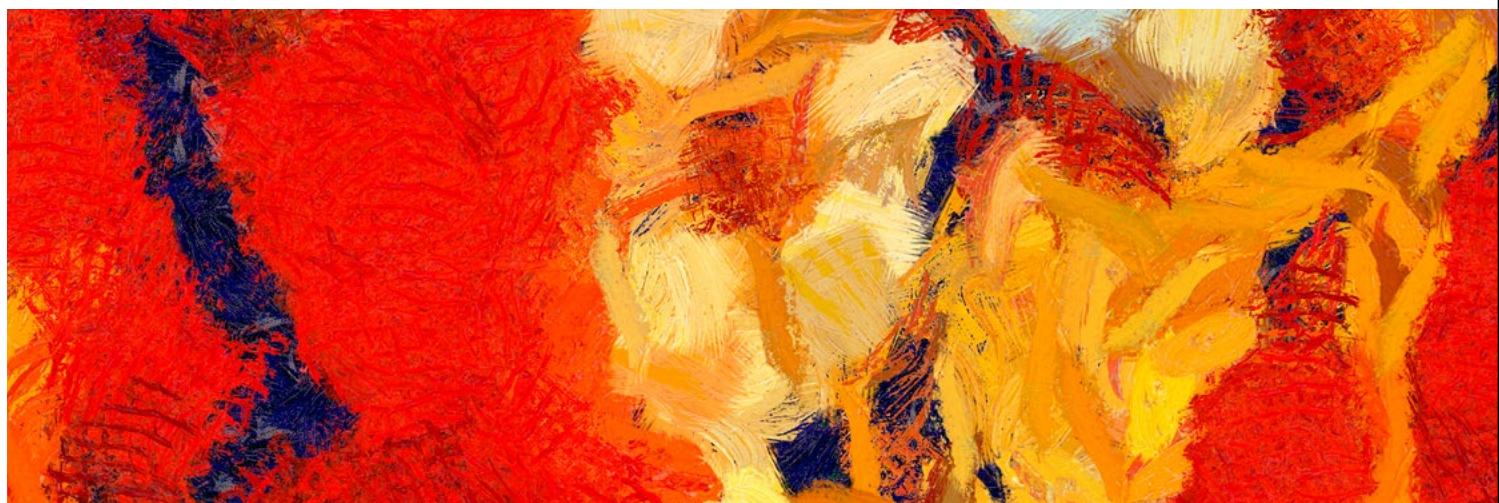

ΓΙΑΝΝΑΤΣΗΣ

ΨΑΡΑΚΗΣ

ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΝΟΜΙΚΑ ΔΕΛΤΙΑ – ΕΚΔΟΣΗ 2020

«ΓΙΑΝΝΑΤΣΗΣ & ΨΑΡΑΚΗΣ» ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΝΟΜΙΚΑ ΔΕΛΤΙΑ – ΕΚΔΟΣΗ 2020

Η δικηγορική εταιρεία «Γιαννατσής & Ψαράκης» αποτελεί εξέλιξη του δικηγορικού γραφείου που ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1983 από τον μέχρι σήμερα επικεφαλής και διαχειριστή αυτής Θεόδωρο Η. Γιαννατσή. Τα γραφεία της εταιρείας στεγάζονται στον 4ο και 5ο όροφο κτιρίου επί της οδού Καρνεάδου 38 και στον 1ο όροφο κτιρίου επί της οδού Καρνεάδου 41, ΑΘΗΝΑ.

Η σχολαστική μελέτη και έρευνα κάθε υπόθεσης και ερωτήματος, η πολύπλευρη αντιμετώπιση των ζητημάτων, η γρήγορη απόκριση, η αυστηρή τήρηση των χρονικών ορίων και υποσχέσεων, η διαρκής έγγραφη ενημέρωση των εντολέων και οι διαφανείς όροι συνεργασίας, συντελούν στην άριστη διεκπεραίωση των υποθέσεων των εντολέων μας, τόσο εντός, όσο και εκτός Ελλάδος, με την λειτουργία εκτεταμένου δικτύου επιλεγμένων συνεργατών.

Η εταιρεία στελεχώνεται από επαγγελματίες άριστα καταρτισμένους και αφοσιωμένους στο αντικείμενό τους, που παρέχουν υπηρεσίες σε όλο το φάσμα του δικαίου. Στόχος της εταιρείας και των συνεργατών της είναι να προσφέρουν πολύπλευρες νομικές υπηρεσίες με διαφανείς όρους συνεργασίας, εξετάζοντας το κάθε ζήτημα από όλες τις δυνατές σκοπιές του μέσα από την ενεργή συμμετοχή περισσότερων τους ενός εξειδικευμένων δικηγόρων.

Η εταιρεία υποστηρίζεται από μία εκτενή βάση βιβλιογραφίας και περιοδικού νομικού τύπου αλλά και από σύγχρονες ηλεκτρονικές βάσεις νομολογιακών δεδομένων. Παράλληλα, οι συνεργάτες της εταιρείας επικουρούνται από μία αναλυτική βάση δεδομένων η οποία είναι διαρθρωμένη ανά αντικείμενο δικαίου και η οποία αποτελεί το αποτέλεσμα έρευνας και νομολογιακής επεξεργασίας των τριών δεκαετιών λειτουργίας της.

Κάθε χρόνο παρουσιάζονται με χρονολογική σειρά και σε μορφή περιοδικού (βιβλιαρίου) ορισμένα από τα νομικά δελτία (legal insights) που συντάχθηκαν από συνεργάτες μας και δημοσιεύθηκαν στην ιστοσελίδα μας το οικείο έτος. Στο παρόν περιλαμβάνονται επιλεγμένα νομικά δελτία αναφορικά με υποθέσεις που χειριστήκαμε εντός του έτους 2019.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Η ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΙΣΟΤΙΜΗΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ ΜΕ ΤΑ ΠΙΣΤΩΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ	4
ΟΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΤΩΝ FUNDS (ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΑΠΑΙΤΗΣΕΩΝ) ΣΤΗΝ ΜΑΧΗ ΤΩΝ "ΚΟΚΚΙΝΩΝ" ΔΑΝΕΙΩΝ	6
ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΕΤΑΙΡΟΥ ΑΠΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ – ΝΟΜΙΚΑ & ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ	8
ΑΚΥΡΩΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΧΕΣΗΣ ΛΟΓΩ ΚΑΤΑΧΡΗΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ	12
Η ΓΡΑΜΜΗ ΕΠΙΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΟΥ ΔΙΑΝΟΜΕΑ ΣΤΗΝ ΑΓΩΓΗ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗΣ ΠΕΛΑΤΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΗ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ΚΡΑΤΟΥΣΑ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ	16
Η ΕΠΑΝΑΚΑΤΑΘΕΣΗ ΜΕΤΡΗΤΩΝ ΩΣ ΑΜΥΝΑ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟΥΣ ΕΛΕΓΧΟΥΣ «ΠΡΟΣΑΥΞΗΣΗΣ» ΤΗΣ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΡΧΗΣ – ΤΟ «ΜΩΣΑΪΚΟ» ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ	19
Η ΑΝΑΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΑΝΗΛΙΚΟΥ ΤΕΚΝΟΥ ΣΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ	22
Η ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΧΩΡΙΣΗΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΗΝ ΑΝΤΙΔΙΚΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΙΩΣ	29
ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΠΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΝΟΜΟ ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΗΣ	32
ΑΚΥΡΟΤΗΤΑ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΛΟΓΩ ΑΝΤΙΘΕΣΗΣ ΣΤΑ ΧΡΗΣΤΑ ΗΘΗ	35
ΝΟΜΟΣ ΔΕΝΔΙΑ – ΤΑΧΕΙΑ ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΗ ΤΩΝ ΥΠΕΡΧΡΕΩΜΕΝΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	38

Η ΠΡΟΣΠΑΘΕΙΑ ΙΣΟΤΙΜΗΣ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ ΜΕ ΤΑ ΠΙΣΤΩΤΙΚΑ ΙΔΡΥΜΑΤΑ

Γιώργος Ψαράκης,
ΜΑΕ, LL.M. (LSE), PgCert
Αναδημοσίευση από Euro2Day

Είναι σύνηθες τα τελευταία χρόνια οι δανειολήπτες να προσπαθούν να έρθουν σε επαφή με το πιστωτικό ίδρυμα (ή πλέον την Εταιρεία Διαχείρισης Απαιτήσεων) στο πλαίσιο εύρεσης μιας συμβιβαστικής λύσης για την αντιμετώπιση των «κόκκινων» δανείων. Στο παρόν άρθρο παρουσιάζεται μια “ανήθικη” πλευρά αυτής της διαπραγμάτευσης.

Είναι σύνηθες τα τελευταία χρόνια οι δανειολήπτες να προσπαθούν να έρθουν σε επαφή με το πιστωτικό ίδρυμα (ή πλέον την Εταιρεία Διαχείρισης Απαιτήσεων) στο πλαίσιο εύρεσης μιας συμβιβαστικής λύσης για την αντιμετώπιση των «κόκκινων» δανείων. Στην διαδικασία της διαπραγμάτευσης, όμως, ανακύπτουν αρκετά ζητήματα ορθής συναλλακτικής συμπεριφοράς. Τα πιστωτικά ιδρύματα ενίοτε αποπειρώνται να ασκήσουν πίεση στον δανειολήπτη με την απειλή λήψης μέτρων αναγκαστικής εκτέλεσης την ίδια χρονική στιγμή που διαπραγματεύονται μαζί του. Την ίδια στιγμή, δηλ., που συζητάνε μαζί του περί των δυνατοτήτων ρύθμισης ενός δανείου, καταθέτουν τα ένδικα βοηθήματα (αίτηση για έκδοση διαταγής πληρωμής κοκ) με σκοπό να εξασφαλίσουν το διαπραγματευτικό πλεονέκτημα του «οπλισμένου όπλου» πάνω στο τραπέζι. Παράλληλα, καθ' όλη την διάρκεια των «φιλικών» συζητήσεων αντλούν όσες περισσότερες πληροφορίες μπορούν περί της περιουσιακής κατάστασης του δανειολήπτη και των εγγυητών.

Οι συζητήσεις μετά την έκδοση του εκτελεστού τίτλου (διαταγής πληρωμής), που λαμβάνουν χώρα μεταξύ δανειολήπτη και τράπεζας είναι αρκετά φορτισμένες με τον πρώτο να είναι, συνήθως, υποχρεωμένος να δεχτεί όποια πρόταση διατυπώνει το πιστωτικό ίδρυμα, καθώς σε αντίθετη περίπτωση υφίσταται ο κίνδυνος έναρξης διαδικασίας αναγκαστικής είσπραξης. Και όταν πρόκειται για δανειολήπτρια επιχείρηση, ο κίνδυνος δέσμευσης των τραπεζικών της λογαριασμών, που μπορεί να λάβει χώρα εντός λίγων ωρών, αρκεί για να την αποδυναμώσει εντελώς διαπραγματευτικά. Τούτο, εξάλλου, ορισμένες φορές μεταφέρεται με έντονο τρόπο και στην ίδια την επιχείρηση με αναλυτική περιγραφή από τον αρμόδιο υπάλληλο της τράπεζας

των ενεργειών που θα ακολουθήσουν αν δεν υπάρξει συμφωνία ρύθμισης όπως την προτείνει το πιστωτικό ίδρυμα.

Εξάλλου, όταν, ενδεχομένως, φτάνει η συζήτηση με τα αρμόδια στελέχη των τραπεζών στο συγκεκριμένο ζήτημα της αντιφατικής συμπεριφοράς εκ μέρους τους, η απάντηση είναι, σχεδόν πάντα, η ίδια: το δικαστικό τμήμα στο οποίο έχει ανατεθεί η υπόθεση κινείται ανεξάρτητα από το τμήμα του χειρισμού του δανείου που έχει αναλάβει την διαπραγμάτευση. Φυσικά, ακόμα και πράγματι να συντρέχει έλλειμμα πληροφόρησης στο πρόσωπο του υπαλλήλου που είναι αρμόδιος για τις συζητήσεις επί της ρύθμισης του δανείου, τούτο δεν δικαιολογεί την αντιφατική αυτή συμπεριφορά, καθότι το νομικό πρόσωπο της τράπεζας είναι ένα και ως ένα πρέπει να συμπεριφέρεται.

Προσφάτως μάλιστα εκδόθηκαν οι υπ' αριθμ. 5095/2019 και 6441/2019 αποφάσεις του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών (Σεπτέμβριος και Δεκέμβριος 2019) οι οποίες έκριναν, επί των ίδιων πραγματικών περιστατικών, τα εξής:

Η δανειολήπτρια επιχείρηση άρχισε να αντιμετωπίζει μεταξύ των ετών 2014 και 2015 δυσκολίες στην εξόφληση μιας πίστωσης που είχε λάβει με ανοικτό αλληλόχρεο λογαριασμό. Το έτος 2017 η καθυστέρηση αυτή απέκτησε μόνιμο χαρακτήρα και αρχές του 2018 η δανειολήπτρια υπέβαλε πρόταση ρύθμισης στην πιστώτρια τράπεζα. Στην πρόταση αυτή η τράπεζα απάντησε αρνητικά, χωρίς όμως κάποια αιτιολογία, ενώ παράλληλα κατήγγειλε την πιστωτική σύμβαση απαιτώντας την εξόφληση όλης της οφειλής. Μετά την καταγγελία η δανειολήπτρια επανήλθε με συγκεκριμένη πάλι πρόταση ρύθμισης,

επί της οποίας ξεκίνησαν οι συζητήσεις με τους υπαλλήλους της τράπεζας. Έλαβε χώρα και σχετική συνάντηση στα γραφεία του πιστωτικού ιδρύματος για την συζήτηση της προτεινόμενης ρύθμισης και ζητήθηκαν επιμέρους οικονομικά στοιχεία της επιχείρησης. Τρεις ημέρες, όμως, αφού ζητήθηκαν τα οικονομικά στοιχεία και ενώ βρισκόντουσαν τα μέρη σε διαδικασία συμβιβαστικής επίλυσης της διαφοράς, κατατέθηκε αίτηση για έκδοση διαταγής πληρωμής εκ μέρους της τράπεζας. Κατά τούτο κρίθηκε από το δικαστήριο ότι η τράπεζα δεν τήρησε τις αρχές του Κώδικα Δεοντολογίας περί καλόπιστης διαπραγμάτευσης. Το Πρωτοδικείο Αθηνών έκρινε ότι η πράξη αυτή της τράπεζας περί κατάθεσης αίτησης για έκδοση διαταγής πληρωμής εν μέσω συζητήσεων για ρύθμιση συνιστά καταχρηστική άσκησης της αξιώσής της και πιθανολόγησε την ακυρότητα της διαταγής πληρωμής.

Αξίζει να παραθέσουμε αυτούσια τα κάτωθι χωρία μίας εκ των δύο δικαστικών αποφάσεων, τα οποία και παρουσιάζουν γλαφυρά την ανακύψασα διαπραγματευτική ανισότητα:

«Δηλαδή ενώ η καθ' ης βρισκόταν ήδη από πιο πριν σε διαδικασία για την εξεύρεση λύσης προς διευθέτηση της οφειλής και γνώριζε ότι οι αιτούντες είχαν αναθέσει σχετική εντολή σε οικονομικό σύμβουλο για να τους εκπροσωπεί κατά τον καλύτερο δυνατό τρόπο στην όλη διαδικασία, που διεξαγόταν για να αποφευχθεί η δικαστική οδός, κατέθεσε συγχρόνως την ανωτέρω αίτηση προς έκδοση διαταγής πληρωμής, που συνιστά επιθετική πράξη

και κίνηση δικαστικής διαδικασίας σε βάρος αυτού με τον οποίο βρίσκεται σε διαπραγμάτευση... [...] Σημειώνεται, μάλιστα, ότι ενώ η διαταγή πληρωμής εκδόθηκε στις 17/9/2018 η διαδικασία εξεύρεσης λύσης συνεχιζόταν και στο μετέπειτα χρονικό διάστημα μέχρι την κοινοποίηση της διαταγής πληρωμής στους αιτούντες στις 13-11-2018, γεγονός που προκάλεσε την διαμαρτυρία των αιτούντων σε χρονική στιγμή, που είχαν συγκεντρωθεί όλα τα οικονομικά στοιχεία που ζητήθηκαν. Πιθανολογήθηκε, περαιτέρω, ότι η διαδικασία της συνεχίστηκε και στο μετέπειτα χρονικό διάστημα, πλην, όμως, μετά την έκδοση και επίδοση της ανωτέρω εκδοθείσας διαταγής πληρωμής, στην εν λόγω διαδικασία δεν συμμετείχαν με ίσους όρους και η διαπραγμάτευση γινόταν υπό την πίεση της εκτελεστικής διαδικασίας».

Δεν θα ήμασταν δίκαιοι, ωστόσο, αν δεν αναφέραμε και την άλλη όψη του νομίσματος: εμφανίζονται πρακτικές εκ μέρους των δανειοληπτών που εκμεταλλεζόμενοι την «παύση πυρός» εκ μέρους της τράπεζας, στο πλαίσιο συζητήσεων για συμβιβαστική επίλυση της διαφοράς, προχωρούν σε καταδολιευτικές ενέργειες απαλλοτρίωσης των περιουσιακών τους στοιχείων. Στην περίπτωση αυτή το πιστωτικό ίδρυμα έχει τα νομικά όπλα για να αντιμετωπίσει τις εν λόγω αθέμιτες πράξεις εκ μέρους του οφειλέτη του (αγωγές διάρρηξης κοκ). Εξάλλου τέτοιες πρακτικές εκ μέρους των δανειοληπτών θα αναδειχθούν σε τυχόν μελλοντικές αντιδικίες με αποτέλεσμα να καταστήσουν άκρως δυσχερή τη θέση τους ενώπιον των δικαστηρίων.

ΟΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΤΩΝ FUNDS (ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΑΠΑΙΤΗΣΕΩΝ) ΣΤΗΝ ΜΑΧΗ ΤΩΝ "ΚΟΚΚΙΝΩΝ" ΔΑΝΕΙΩΝ

Γιώργος Ψαράκης,
ΜΔΕ, LL.M. (LSE), PgCert
Αναδημοσίευση από Euro2Day

Το ερώτημα που αυτή τη στιγμή βρίσκεται στο μυαλό των περισσότερων δανειοληπτών, μετά την μαζική ανάθεση διαχείρισης δανειακών χαρτοφυλακίων σε Funds (Εταιρείες Διαχείρισης Απαιτήσεων), είναι αν τελικώς θα βρουν απέναντί τους έναν πιο διαλλακτικό συνομιλητή ή όχι. Το παρόν σημείωμα δίνει ορισμένες απαντήσεις από την μέχρι σήμερα εμπειρία μας.

Το ερώτημα που αυτή τη στιγμή βρίσκεται στο μυαλό των περισσότερων δανειοληπτών, μετά την μαζική ανάθεση διαχείρισης δανειακών χαρτοφυλακίων σε Funds (Εταιρείες Διαχείρισης Απαιτήσεων), είναι αν τελικώς θα βρουν απέναντί τους έναν πιο διαλλακτικό συνομιλητή ή όχι. Η μέχρι τώρα εμπειρία μας, έχει δείξει τα εξής:

1. Τα Funds έχουν την επιθυμία να ρευστοποιήσουν όσο πιο γρήγορα μπορούν τις εμπράγματα εξασφαλίσεις τους (ενέχυρα, προσημειώσεις κοκ) ούτως ώστε να μειώσουν τον χρόνο αποεπένδυσης. Αυτό τα καθιστά πολύ περισσότερο επιθετικά από τα πιστωτικά ιδρύματα, που λόγω και της πληθώρας φακέλων που είχαν να χειριστούν δεν προχωρούσαν με γρήγορους ρυθμούς. Αρκεί να αναλογιστούμε ότι πλέον ο όγκος των καθυστερούμενων δανείων διαχειρίζεται όχι μόνο από τα 5 βασικά πιστωτικά ιδρύματα αλλά και από τις 22 Εταιρείες Διαχείρισης Απαιτήσεων (σύμφωνα με τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος του Νοεμβρίου του 2019). Ο όγκος δηλ. υποθέσεων που παλαιότερα τύγχανε διαχείρισης από 5 εταιρείες (τράπεζες), πλέον εξυπηρετείται από 27 εταιρείες (τράπεζες και εταιρείες διαχείρισης μαζί).

2. Γράφεται ότι οι εταιρείες διαχείρισης αποτελούν την συνέχεια των πιστωτικών ιδρυμάτων με καλύτερα προγράμματα διαχείρισης και μεγαλύτερη ευελιξία στην διαμόρφωση προτάσεων. Ωστόσο δεν παρατηρείται κάποια αλλαγή μεθοδολογίας διεκδίκησης των απαιτήσεων ή κάποια αλλαγή στις προτεινόμενες ρυθμίσεις. Η «τεχνογνωσία και η χρήση σύγχρονων μεθόδων» δεν δίνει διαφορετικές λύσεις στους δανειολήπτες, όταν όλες οι δυνατές λύσεις ήδη έχουν περιγραφεί αναλυτικά στον Κώδικα Δεοντολογίας Τραπεζών. Εξάλλου και οι υπάλληλοι των εταιρειών αυτών προέρχονται,

κυρίως, από τα ίδια τα τμήματα καθυστερήσεων των τραπεζών.

3. Οι εταιρείες αυτές έχουν ως στόχο την γρήγορη είσπραξη που, ανάλογα με τον επενδυτή που βρίσκεται πίσω από αυτές, κυμαίνεται από 3-10 έτη περίπου. Ήδη αυτή η διαφοροποίηση τις καθιστά λιγότερο ευέλικτες από τα λειτουργούντα πιστωτικά ιδρύματα και τις φέρνει πιο κοντά στα πιστωτικά ιδρύματα υπό εκκαθάριση (βλ. ΡQH). Αφού, όμως, ο παράγοντας χρόνος έχει πολύ μεγαλύτερη σημασία απ' ότι για τα πιστωτικά ιδρύματα, οιοδήποτε νομικό εμπόδιο στην άμεση ρευστοποίηση καθιστά πιο ελκυστική την συμφωνία συμβιβασμού με τον δανειολήπτη. **Άρα, ναι είναι πιο ευέλικτες οι εταιρείες διαχείρισης απαιτήσεων από ότι τα πιστωτικά ιδρύματα, μόνο, όμως, όταν έχουν να αντιμετωπίσουν δυσκολίες στην είσπραξη της απαίτησης.**

4. Η μεταβίβαση (εκχώρηση) των απαιτήσεων δεν προϋποθέτει απόρριψη πρότασης εξαγοράς από τον δανειολήπτη ή συναίνεσή του ή τουλάχιστον προηγούμενη ενημέρωσή του. Πολλοί είναι οι δανειολήπτες που αναλώνονται σε επιχειρήματα περί παράνομης μεταβίβασης κ.ο.κ. ενώ η ουσία βρίσκεται αλλού: στον έλεγχο του ύψους της οφειλής και στην υποχρέωση τήρησης του Κώδικα Δεοντολογίας και των αρχών της καλόπιστης διαπραγμάτευσης.

5. Αρκετές φορές στην επιθυμία τους αυτή να προβούν σε άμεσες ρευστοποιήσεις, τα Funds αμελούν την ύπαρξη του Κώδικα Δεοντολογίας και αποστέλλουν «τελεσίγραφα» προτάσεων με ριζικές λύσεις οριστικής διευθέτησης (παροχή πληρεξουσίου για άμεση πώληση ακινήτου εντός 3 μηνών κ.ο.κ.). Ο Κώδικας διαγράφει ένα συγκεκριμένο πλαίσιο

συμπεριφοράς των πιστωτικών ιδρυμάτων και των Funds σε περιπτώσεις καθυστερημένης ή καθόλου εξυπηρέτησης των απαιτήσεών τους, εξειδικεύοντας τις γενικότερες αρχές της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών. **Ο ίδιος ο νόμος που προβλέπει την σύσταση της Εταιρειών Διαχείρισης, ορίζει ότι αυτές υποχρεούνται να συμμορφώνονται και με τον Κώδικα Δεοντολογίας.**

6. Ακόμα και σε καταγγελλόμενες ήδη συμβάσεις που έχουν ανατεθεί σε Funds, εφόσον ο δανειολήπτης καταθέσει όλα τα απαραίτητα έγγραφα και ζητήσει να εφαρμοστεί ο Κώδικας, το Fund είναι υποχρεωμένο να προχωρήσει στην τήρησή του. Αυτή είναι μια πληροφορία που αρκετοί δανειολήπτες δεν γνωρίζουν.

7. Τυχόν πρόταση οριστικής διευθέτησης και τερματισμού της πιστωτικής σχέσης εκ μέρους του Fund είναι νομικά δυνατή μόνο για την περίπτωση που δεν γίνει δέκτη κάποια από τις «ήπιες» λύσεις μακροπρόθεσμης ρύθμισης. Δεν μπορεί δηλαδή το Fund να παρεκκλίνει από τη ρητή υποχρέωση κατάθεσης γραπτής πρότασης ρύθμισης και να υποβάλλει μόνο πρόταση οριστικής διευθέτησης, η οποία ενδέχεται να προβλέπει τον τερματισμό της έννομης σχέσης, την εθελοντική ρευστοποίηση της ενυπόθηκτης περιουσίας του δανειολήπτη, την εθελοντική παράδοση του ακινήτου στο Fund κ.ά..

8. Η πρόταση του Fund πρέπει να είναι κατάλληλη και βιώσιμη για τον δανειολήπτη (βλ. πρόσφατη απόφαση Πρωτοδικείου Αθηνών: «Η δε πρόταση της καθ' ης περί οριστικής διευθέτησης της οφειλής, χωρίς καμία τεκμηρίωση και καταφανώς χωρίς να λαμβάνει επ' ουδενί υπόψιν τις πραγματικές οικονομικές δυνατότητες της ανακόπτουσας, έγινε προσχηματικά, προκειμένου δηλαδή να τηρηθούν στοιχειωδώς τα στάδια της Διαδικασίας Επίλυσης Καθυστερήσεων του Κώδικα Δεοντολογίας Τραπεζών»). Τυχόν απόρριψη αντιπρότασης του δανειολήπτη οφείλει να είναι αιτιολογημένη, ούτως ώστε να μπορεί να είναι και δικαστικώς ελέγξιμη (βλ. πρόσφατη απόφαση Πρωτοδικείου Αθηνών: «Η αντιπρόταση της ανακόπτουσας απερρίφθη από την

καθ' ης, επίσης άνευ τεκμηριώσεως και χωρίς η καθ' ης να επανέλθει με νέα πρόταση ή να απαντήσει έστω στις λογικές αιτιάσεις της ανακόπτουσας σχετικά με την ανάγκη επαναπροσδιορισμού της οφειλής...»). Επίσης δεν συνάδει με τις βασικές αρχές του Κώδικα Δεοντολογίας το Fund να απαιτεί οποιαδήποτε χρηματικό ποσό προκαταβολικά πριν εξετάσει το αίτημα ρύθμισης.

9. Στην περίπτωση, επομένως, που το Fund δεν τηρήσει τον Κώδικα Δεοντολογίας και προτίθεται να προχωρήσει σε καταγγελία ώστε να επισπεύσει την διενέργεια πράξεων αναγκαστικής εκτέλεσης, μπορεί ο δανειολήπτης, εφόσον αποδείξει το επικείμενο της καταγγελίας, να ζητήσει από το αρμόδιο δικαστήριο, με την διαδικασία των ασφαλιστικών μέτρων, να απαγορευθεί η καταγγελία της σύμβασης μέχρι να τηρηθεί ο Κώδικας και να περατωθούν όλα τα στάδια της διαδικασίας. Υπήρξε λ.χ. πρόσφατα περίπτωση που το Fund ανέλαβε την διαχείριση του δανείου και αρνούμενο την τήρηση του Κώδικα Δεοντολογίας προχώρησε σε τελική πρόταση χωρίς δυνατότητα διαπραγμάτευσης και υποβολής αντιπρότασης. Φυσικά σε αυτή την περίπτωση το Πρωτοδικείο Αθηνών, μέσω κατάθεσης αίτησης λήψης ασφαλιστικών μέτρων, απαγόρευσε την καταγγελία μέχρι να τηρηθεί ο Κώδικας.

10. Το μυστικό της επιτυχίας σε όλες αυτές τις ρυθμίσεις, αναφέρει γνωστός αρθρογράφος, είναι να αποφευχθεί ο λαβύρινθος των δικαστικών διαδικασιών, ο οποίος στο τέλος επιβαρύνει με νέους τόκους και κόστη τον δανειολήπτη, ακόμη και στην περίπτωση που καταλήξει σε ρύθμιση των χρεών του. Ωστόσο η αλήθεια ενίοτε είναι ακριβώς αντίστροφη: αν η οφειλή έχει ανέλθει σε δυσθεώρητα ύψη για τις δυνάμεις της επιχείρησης, τότε το FUND θα προχωρήσει πιθανότατα σε πρόταση οριστικής διευθέτησης με ρευστοποίηση εξασφαλίσεων και τελικώς διακοπή κάθε εμπορικής δραστηριότητας. Εκεί είναι που απαιτείται η συνδρομή της δικαστικής εξουσίας για να διασωθεί η επιχείρηση, εφόσον φυσικά υπάρχουν δικαιώματα που έχουν παραβιαστεί.

ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ ΕΤΑΙΡΟΥ ΑΠΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ – ΝΟΜΙΚΑ & ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Δημήτρης Βεζυρίδης, LL.M.

Νοέμβριος 2019

Αρκετά συχνά εμφανίζονται περιπτώσεις προσωπικών εταιρειών, οι οποίες ενώ ξεκινούν την λειτουργία τους με τις καλύτερες των προϋποθέσεων, εντούτοις, έρχεται η στιγμή που η "συμβίωση" μεταξύ των εταίρων καθίσταται ιδιαίτερα επαχθής και μη περαιτέρω ανεκτή, είτε λόγω έντονων μεταξύ τους διαφωνιών ως προς την λειτουργία και την στρατηγική πορεία της εταιρείας, είτε διότι κάποιος εξ αυτών επιλέγει για προσωπικούς του λόγους να σταματήσει να συνεργάζεται με τους υπόλοιπους στο ίδιο εταιρικό πνεύμα με το οποίο ξεκίνησαν. Για τις περιπτώσεις αυτές, ο νόμος, έχει θεσμοθετήσει το ένδικο βοήθημα του "αποκλεισμού εταίρου", οι προϋποθέσεις του οποίου θα εξεταστούν στο παρόν άρθρο μας.

1. Εισαγωγή

Σε προηγούμενο άρθρο μας, είχαμε ασχοληθεί με το ζήτημα του κατά πόσο είναι νομικά εφικτό να ζητηθεί από το Δικαστήριο ο αποκλεισμός ενός εκ των δύο εταίρων, όταν πρόκειται για την συχνή στην πράξη περίπτωση να απαρτίζεται η ομόρρυθμη εταιρία από δύο μόνο μέλη. Εκεί είχαμε εύστοχα αντιμετωπίσει αυτόν τον προβληματισμό δίνοντας θετική απάντηση, ενώ παράλληλα εκθέσαμε την αμφιθυμία που τότε χαρακτήριζε την νομολογία των Δικαστηρίων μας σχετικά με το εν λόγω ζήτημα. Πρόσφατα, ο Άρειος Πάγος με δύο κατά σειρά αποφάσεις του, επίλυσε την διαφωνία μεταξύ θεωρίας και νομολογίας, κρίνοντας ότι επιτρέπεται να ζητηθεί ο αποκλεισμός του ενός εταίρου από τον συνέταιρο του, υπό την αίρεση ότι ο τελευταίος θα ανεύρει εντός 4 μηνών τον αντικαταστάτη του, άλλως η εταιρία θα οδηγηθεί σε λύση. Το κρίσιμο, όμως, ζήτημα παραμένει υπό ποιες προϋποθέσεις δύναται να επιτευχθεί ο αποκλεισμός ενός εταίρου και ποιες περιστάσεις θα πρέπει να συντρέξουν, ώστε να γίνει αυτός δεκτός από το επιληφθέν Δικαστήριο. Με το εν λόγω ζήτημα θα προσπαθήσουμε να καταπιαστούμε στο παρόν άρθρο μας.

2. Οι προϋποθέσεις

Ως γνωστόν, οι εμπορικές προσωπικές εταιρίες αποτελούν ενώσεις κυριαρχούμενες από την προσωπικότητα των εταίρων. Τούτο συνάγεται εκ του γεγονότος ότι η επιδίωξη του εταιρικού σκοπού στηρίζεται κυρίως στην προσωπική συμβολή εκάστου εταίρου και στην συνεργασία μεταξύ τους. Στις εταιρίες αυτές, η ευδοκίμηση του

εταιρικού σκοπού, χάριν του οποίου οι ομόρρυθμοι εταίροι διαθέτουν τις προσωπικές τους υπηρεσίες και διακινδυνεύουν την περιουσία τους, είναι μόνο τότε δυνατή, όταν μεταξύ τους υφίσταται αρμονική συνεργασία, προϋπόθεση της οποίας αποτελεί η ύπαρξη απολύτου εμπιστοσύνης μεταξύ τους. Η εμπιστοσύνη αυτή είναι το οικοδόμημα πάνω στο οποίο θεμελιώνεται κάθε εμπορική εταιρία.

Κατά τούτο, στοιχειώδης πρόνοια επιβάλλει την εν όψει ιδρύσεως της εταιρείας, λίαν προσεκτική επιλογή των μελλοντικών συνεργατών - εταίρων, κατά τρόπο ώστε να επιτυγχάνεται η συμμετοχή στην εταιρεία προσώπων αξιόπιστων και ικανών που θα συμβάλλουν στην επίτευξη της σχεδιαζόμενης δραστηριότητας.

Δυστυχώς, όμως, η πείρα μας διδάσκει, ότι αυτό το τόσο σημαντικό στοιχείο για την ευόδωση των εργασιών μιας εταιρείας, ενίοτε παραμελείται, ενώ συνήθως τα αρχικώς απαιτούμενα αυστηρά κριτήρια για την επιλογή, αμβλύνονται, εν όψει οικονομικών αναγκών, οι οποίες επιβάλλουν την προτίμηση ανθρώπων δυνάμενων να εξασφαλίσουν τις οικονομικές προϋποθέσεις για την έναρξη ή συνέχιση της επιχειρήσεως, ενώ πιθανώς να είναι οι πλέον ακατάλληλοι ή ανίκανοι να αντεπεξέλθουν επιτυχώς στα εταιρικά καθήκοντα.

Σύμφωνα με τον νόμο, απαραίτητες προϋποθέσεις για τον αποκλεισμό ενός εταίρου είναι δύο: α) η ύπαρξη νομίμως υφιστάμενης εταιρίας και β) η ύπαρξη «σπουδαίου λόγου» που ανάγεται στο πρόσωπο του υπό αποκλεισμό εταίρου.

Η πρώτη προϋπόθεση είναι αρκούντως κατανοητή. Η δεύτερη, όμως, προϋπόθεση, χρήζει περαιτέρω εξήγησης. Όταν ο νόμος χρησιμοποιεί την αόριστη νομική έννοια του «σπουδαίου λόγου», δηλ. όταν δεν εξηγεί/ορίζει τι αποτελεί κατ' αυτόν «σπουδαίος λόγος», ο οποίος δύναται να οδηγήσει έναν εταίρο εκτός εταιρικού σχήματος, σκοπεί να παραχωρήσει την εξουσία στον Δικαστή να προσδιορίσει αυτός το περιεχόμενο της εν λόγω έννοιας. Επαφίεται, δηλαδή, σε αυτόν να εκτιμήσει όλες τις ιδιαίτερες συνθήκες που επικρατούν στην συγκεκριμένη περίπτωση και οι οποίες δεν μπορεί να είναι γνωστές εκ των προτέρων στο νομοθέτη. Έτσι, σε πρώτο τουλάχιστον επίπεδο, «σπουδαίος λόγος» αποκλεισμού, αποτελεί κάθε γεγονός το οποίο, είτε άμεσα, είτε έμμεσα, αφορά στο πρόσωπο ενός εταίρου και συνίσταται σε πράξη ή παράλειψή του, υπαίτια ή μη, η οποία σύμφωνα με τις αρχές της καλής πίστης, τα χρηστά ήθη και την συνολική εκτίμηση όλων των ειδικότερων περιστάσεων, καθιστά πλέον μη ανεκτή ή δυσβάστακτη για τους λοιπούς εταίρους την συνέχιση της εταιρείας με τον εταίρο αυτό.

Μάλιστα, η συνέχιση της εταιρικής σχέσης χαρακτηρίζεται δυσβάστακτη, όταν προκαλεί ιδιαίτερες δυσχέρειες ή αδυναμία στη συνεργασία των εταίρων, με συνέπεια η περαιτέρω παραμονή του συγκεκριμένου εταίρου στους κόλπους της εταιρίας, να θέτει σε κίνδυνο την ομαλή λειτουργία ή ακόμη και την ίδια την υπόστασή της.

Περιστατικά τα οποία – μέχρι σήμερα - έχουν κριθεί από την νομολογία μας ότι συνιστούν τέτοιο «σπουδαίο λόγο» που δικαιολογούν τον αποκλεισμό του εταίρου που τα προκάλεσε, είναι τα εξής: η άσκηση ανταγωνιστικής δραστηριότητας, η συνεχής και μεθοδευμένη απουσία ή αποχή από τυχόν συναντήσεις με σκοπό την αδυναμία λήψης απόφασης, η άνευ λόγου πρόκληση διαφωνιών σχετικά με την διαχείριση και την στρατηγική της εταιρείας, η διακοπή ή διατάραξη τυχόν προσωπικών σχέσεων, ο κλονισμός της εμπιστοσύνης λόγω αδιαφορίας ή κακής διαχείρισης των εταιρικών

υποθέσεων, η συστηματική προώθηση του ατομικού συμφέροντος έναντι του εταιρικού, η δυστροπία στην συνεργασία κατά την καθημερινή λειτουργία της εταιρείας, φραστικά επεισόδια και λογομαχίες ιδίως μπροστά σε πελάτες και εργαζόμενους, παύση οποιασδήποτε επικοινωνίας και συνεννόησης λόγω κακών σχέσεων, οι συνεχής αντεγκλήσεις μέσω ανταλλαγής εξώδικων δηλώσεων, η υποβολή εκατέρωθεν μηνύσεων, η αδικαιολόγητη άρνηση έγκρισης αναγκαίων δαπανών, η επιδεικνυόμενη δυστροπία σε κάθε απόφαση που έχει ως στόχο την βελτίωση των οικονομικών στοιχείων της εταιρείας, η εκ μέρους ενός εκ των εταίρων διάδοση παραποιημένων στοιχείων και γεγονότων που δημιουργεί παρεξηγήσεις μεταξύ των λοιπών εταίρων, η αφαίρεση αποθεμάτων από την επιχείρηση επί σκοπώ προσωπικής κατανάλωσης και η άρνηση παροχής εργασίας στα πλαίσια επίτευξης του εταιρικού σκοπού.

Τα ανωτέρω, σύμφωνα με την νομολογία, θα πρέπει πάντα να βρίσκονται σε συνάρτηση με αποχρώντες οικονομικούς λόγους, οι οποίοι έχουν ως επακόλουθο, είτε την παράλυση της λειτουργίας, είτε την αδυναμία εκπλήρωσης του σκοπού της εταιρείας και βεβαίως να είναι περιστατικά που τα χαρακτηρίζει το στοιχείο της μονιμότητας, ώστε να μπορεί έτσι να συναχθεί το «μη περαιτέρω ανεκτό» της συνέχισης της εταιρείας με τον εταίρο που προκαλεί τα εν λόγω προβλήματα.

Πιο συγκεκριμένα, η υπ' αριθ. 3019/2017 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, έκρινε, ότι υφίσταται σπουδαίος λόγος αποκλεισμού ενός εκ των ομόρρυθμων εταίρων της οικεία υπόθεσης, διότι αυτός εργαζόταν παράλληλα σε άλλη εταιρία, γεγονός το οποίο απέκρουσε από τους λοιπούς εταίρους, ενώ απασχολούνταν ελάχιστες ώρες για την επίτευξη του εταιρικού σκοπού. Όταν δε στη συνέχεια κατ' απαίτηση του χορηγήθηκε εταιρικό αυτοκίνητο, αυτός το χρησιμοποίησε ως προσωπικό του όχημα, πέραν των ωρών εργασίας και παρά την αντίθετη συμφωνία ως προς τη χρήση

του. Άρχισαν να υπάρχουν συνεχείς έριδες ως προς τον τρόπο που πρέπει να συμβάλλει ο κάθε εταίρος στην επίτευξη του εταιρικού σκοπού, διαφωνίες ως προς τον στρατηγικό σχεδιασμό της εταιρίας και ειδικά στο θέμα της παρασκευής και εισαγωγής σκευασμάτων συμπληρωμάτων διατροφής που ήταν και το αντικείμενο της εν λόγω εταιρείας. Στην συνέχεια, ο υπό αποκλεισμό εταίρος άρχισε να αμφισβητεί το διευθυντικό δικαίωμα του διαχειριστή εταίρου, ενώ εμφανιζόταν στους πελάτες ως ο ιδρυτής και υπεύθυνος της εταιρίας. Οι διαρκείς αυτές διαφωνίες επέφεραν μεγάλη διαταραχή στις σχέσεις των συνεταίρων, η οποία είχε αντίκτυπο στη γενικότερη οργάνωση της εταιρίας και σοβαρές επιπτώσεις στην ομαλή λειτουργία της, επιπτώσεις μάλιστα που απέκτησαν το χαρακτήρα της μονιμότητας, συνεπεία έλλειψης πλέον αμοιβαίας εμπιστοσύνης στις μεταξύ των διαδίκων σχέσεις και την ως εκ τούτου αδυναμία να εξακολουθούν να συνεργάζονται για την επίτευξη του εταιρικού σκοπού.

Αντιστοίχως, η υπ' αριθ. 28/2017 απόφαση του Εφετείου Θεσσαλονίκης έκρινε ότι πράγματι συντρέχει σπουδαίος λόγος αποκλεισμού ενός εκ των εταίρων, διότι ενώ άρχισαν να διαφαίνονται οικονομικά προβλήματα στην εταιρεία, ο ίδιος προκαλούσε έντονες διαφωνίες ως προς τον τρόπο αντιμετώπισής τους, ενώ την ίδια στιγμή αρνιόταν να παράσχει προσωπική εργασία και προσερχόταν στο κατάστημα της εταιρίας μετά τις 12:00 ώρα, ενώ οι υπόλοιποι εταίροι εργάζονταν από τις 07:30 ώρα. Όταν πια η εταιρεία αδυνατούσε να ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της, οι λοιποί εταίροι πρότειναν να τις καλύψουν με ίδια κεφάλαια. Τότε, ο υπό αποκλεισμό εταίρος για να συμφωνήσει ζήτησε από τους λοιπούς εταίρους να του καταβάλουν το ποσό των 6.000,00 ευρώ, προκειμένου να καλύψει τις ατομικές του υποχρεώσεις προς τη ΔΟΥ από φόρο εισοδήματος. Μετά τα περιστατικά αυτά η ένταση στις σχέσεις των διαδίκων επιτάχθηκε, τη θέση της αμοιβαίας υποχρέωσης που είχαν οι εταίροι να συμβάλουν στην επίδιωξη του εταιρικού σκοπού έλαβαν οι εξώδικες μεταξύ τους δηλώσεις, τα

εκατέρωθεν παράπονα στο αστυνομικό τμήμα της περιοχής τους και η ανταλλαγή δικογράφων. Έτσι, το Δικαστήριο αποφάσισε ότι συντρέχουν στην προκειμένη περίπτωση περιστατικά, τα οποία σύμφωνα με τις αρχές της καλής πίστης και των συναλλακτικών ηθών, καθιστούσαν επαχθή τη συνέχιση και πολύ περισσότερο την εύρυθμη λειτουργία της εταιρίας για τους λοιπούς εταίρους και διέταξε τον αποκλεισμό του εταίρου ο οποίος επέδειξε την ανωτέρω περιγραφόμενη συμπεριφορά.

3. Οι περιστάσεις

Η εκτίμηση για την ύπαρξη του σπουδαίου λόγου, ενόψει της ως άνω πολυμορφίας των περιπτώσεων για τις οποίες μπορεί να εφαρμοστεί ο αποκλεισμός ενός εταίρου, απαιτεί ως προϋπόθεση να ληφθούν υπόψη όλες οι ειδικότερες συνθήκες και περιστάσεις που συνηγούνται υπέρ ή κατά του αποκλεισμού, με σκοπό να διαπιστωθεί κατά ποσό ένα περιστατικό ή μια μορφή συμπεριφοράς είναι ικανά στην υπό κρίση περίπτωση να θεμελιώσουν σπουδαίο λόγο και επίσης αν ο αποκλεισμός παρίσταται στην κρινόμενη ατομικά περίπτωση ως δίκαιος.

Έτσι, εκτός των ανωτέρω παρατιθέμενων συμπεριφορών, στην κρίση του Δικαστηρίου θα βαρύνουν τυχόν σημαντικές υπηρεσίες τις οποίες ο υπό αποκλεισμό εταίρος προσέφερε κατά την διάρκεια της συμμετοχής του στην εταιρεία. Επίσης, θα ληφθεί υπόψη το είδος και η βαρύτητα της συμπεριφοράς, ο κίνδυνος επανάληψής της, οι συνέπειες της για την εταιρεία και τους λοιπούς εταίρους και το συμφέρον της εταιρίας να αποκαταστήσει την εύρυθμη λειτουργία της σε συνάρτηση με το συμφέρον του υπό αποκλεισμού εταίρου να διατηρήσει την εταιρική του ιδιότητα.

Περαιτέρω, θα συνεκτιμηθεί κατά πόσο υφίσταται συνυπαιτιότητα των υπόλοιπων εταίρων στην δημιουργία του υπό εξέταση σπουδαίου λόγου, τυχόν παραβάσεις δυνάμενες να δικαιολογήσουν τον αποκλεισμό εκείνου ή εκείνων που ζητούν τον αποκλεισμό του συνεταίρου τους ή τυχόν

έτερα παραπτώματα, τα οποία είναι σε θέση να αφαιρέσουν τον χαρακτήρα του σπουδαίου λόγου από την παράβαση του συνεταίρου τους.

Επομένως, εκτός της γενικότερης συμπεριφοράς του υπό αποκλεισμού εταίρου, θα γίνει και εκτίμηση της προγενέστερης συμπεριφοράς των άλλων εταίρων, η οποία δεν είναι άνευ σημασίας, αφού μπορεί να αποτελέσει τη βάση για μια αρνητική πρόγνωση ως προς την εξέλιξη της εταιρικής σχέσης. Έτσι, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη και οι πράξεις και παραλείψεις των λοιπών εταίρων, τόσο απέναντι στην εταιρεία, όσο και στον υπό αποκλεισμό εταίρο, ώστε να διαπιστωθεί αν και κατά πόσο οι άλλοι εταίροι με την συμπεριφορά τους εξώθησαν τον συγκεκριμένο εταίρο στην τέλεση της πράξης που αποτελεί σπουδαίο λόγο για τον αποκλεισμό του.

Ακόμα, ως προς την ύπαρξη σπουδαίου λόγου αποκλεισμού, γνώμονα θα αποτελέσει και η γενικότερη στάση και ανοχή της συγκεκριμένης εταιρείας κατά την αντιμετώπιση παρόμοιων περιπτώσεων. Στο πλαίσιο αυτό, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη αν δικαιολογημένα, από την γενικότερη ανοχή της εταιρείας στο παρελθόν, δημιουργήθηκε στον αποκλειζόμενο εταίρο η βεβαιότητα ότι η τέλεση ή η παράλειψη κάποιας πράξης δεν θίγει τα συμφέροντα της εταιρείας και μάλιστα σε τέτοιο βαθμό, ώστε να αποτελεί σπουδαίο λόγο αποκλεισμού του. Έτσι, αν στο παρελθόν η εταιρεία και οι λοιποί εταίροι αντιμετώπισαν παρόμοιες καταστάσεις με την επιλογή ηπιότερων μέτρων, όπως π.χ έγγραφες ή προφορικές προειδοποιήσεις και συστάσεις, σύμφωνα με την αρχή της ισότητας

των εταίρων και της ανάλογης μεταχείρισης όμοιων περιπτώσεων, θα πρέπει στην υπό κρίση περίπτωση να εφαρμοστεί ένα αντίστοιχο μέτρο και όχι αποκλεισμός.

Ενόψει των ανωτέρω εκτιθέμενων, η εκτίμηση κάθε ειδικότερου παράγοντα που συνδέεται με την κρινόμενη ατομικά περίπτωση συντελεί καθοριστικά στον σχηματισμό μιας ασφαλούς και δίκαιης κρίσης, ως προς το αν τα επικαλούμενα περιστατικά μπορούν να αποτελέσουν πράγματι έναν σπουδαίο λόγο αποκλεισμού ενός εκ των εταίρων.

4. Επίλογος

Δεδομένης της πολυπλοκότητας που χαρακτηρίζει σήμερα την εταιρική ζωή και πραγματικότητα, είναι σίγουρο πώς κάθε εταιρικό σχήμα, αντιμετωπίζει λιγότερες ή περισσότερες δυσκολίες κατά την μεταξύ του συνεργασία. Σε περίπτωση που οι δυσκολίες αυτές που ανακύπτουν στους κόλπους της εταιρείας σχετικά με επιχειρηματικές αποφάσεις ή την στρατηγική που θα πρέπει να ακολουθήσει η εταιρεία στο μέλλον, δεν δύνανται να επιλυθούν από τους ίδιους τους εταίρους, είτε γιατί συνήθως ένας εξ αυτών διαφωνεί ανατιολόγητα, είτε γιατί θεωρεί ότι πρέπει να ακολουθηθεί η δική του άποψη – αδιαφορώντας για την άποψη των λοιπών –, θα πρέπει οι υπόλοιποι εταίροι να απευθυνθούν άμεσα στον νομικό τους παραστάτη, ώστε να τους συμβουλευσει εκείνος πώς θα πρέπει να κινηθούν και τι θα πρέπει να κάνουν για να αποβάλλουν από το σχήμα τον εταίρο εκείνο που διαταράσσει την ομαλή συνεργασία μεταξύ των υπολοίπων.

ΑΚΥΡΩΣΗ ΤΗΣ ΚΑΤΑΣΧΕΣΗΣ ΛΟΓΩ ΚΑΤΑΧΡΗΣΤΙΚΟΤΗΤΑΣ

Γιώργος Κεφαλάς,
LL.M. mult., M.Sc.

Νοέμβριος 2019

Κατά τη διάρκεια της οικονομικής κρίσης πολλοί οφειλέτες αδυνατούν να ανταποκριθούν στις οικονομικές τους υποχρεώσεις, με αποτέλεσμα οι δανειστές να κινούν σε βάρος τους διαδικασίες αναγκαστικής είσπραξης των απαιτήσεών τους. Η θεσμοθέτηση δε των ηλεκτρονικών πλειστηριασμών και η αυστηρή εποπτεία των τραπεζικών ιδρυμάτων αλλά και η αύξηση των ληξιπρόθεσμων οφειλών προς το Δημόσιο και τα Ασφαλιστικά Ταμεία, έχει οδηγήσει στη διενέργεια μαζικών πλειστηριασμών σε βάρος δανειοληπτών και λοιπών οφειλετών. Στο άρθρο παρουσιάζεται ένας μόνον από τους τρόπους άμυνας του οφειλέτη έναντι του τυχόν επισπευδόμενου πλειστηριασμού, η καταχρηστική επίσπευση αυτού.

1. Εισαγωγικά

Την περίοδο της πιστωτικής επέκτασης στην χώρα μας κατά τη δεκαετία του 2000, ακολούθησε η περίοδος της οικονομικής κρίσης, όπου οι δανειστές, ιδίως οι τράπεζες, ξεκίνησαν διαδικασίες αναγκαστικής είσπραξης των απαιτήσεών τους. Στο πλαίσιο αυτό, αφού προσφύγουν στα δικαστήρια και επιτύχουν την έκδοση μίας δικαστικής απόφασης ή μίας διαταγής πληρωμής, προχωρούν συχνά σε κατάσχεση της ακίνητης ή κινητής περιουσίας των οφειλετών ή και στην κατάσχεση λογαριασμών που διατηρούν οι οφειλέτες τους στις τράπεζες. Στις περιπτώσεις αυτές, ο οφειλέτης, πρέπει να αντιδράσει άμεσα και εντός των σύντομων προθεσμιών που προβλέπει ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας και είτε να προβάλει ενώπιον του αρμόδιου δικαστηρίου ελαττώματα του τίτλου (ήτοι της απόφασης ή της διαταγής πληρωμής) είτε να αμφισβητήσει την απαίτηση του δανειστή είτε, τέλος, να προβάλει σφάλματα της διαδικασίας της εκτέλεσης που κινεί ο δανειστής. Στο παρόν άρθρο εξετάζεται ένας μόνον από τους λόγους που μπορεί να προβάλει ο οφειλέτης κατά του οποίου κινείται η εκτελεστική διαδικασία (ο «καθ' ου η εκτέλεση» κατά τη νομική ορολογία), ήτοι το ζήτημα της καταχρηστικής επίσπευσής της ή και της καταχρηστικής έκδοσης του τίτλου βάσει του οποίου εκκινεί, με περιπτώσιολογία από αποφάσεις των ελληνικών δικαστηρίων.

2. Περιπτώσεις καταχρηστικής εκτέλεσης

Πολλές φορές έχουν αχθεί στην κρίση των δικαστηρίων μας περιπτώσεις αναγκαστικής εκτέλεσης,

όπου ο οφειλέτης προβάλλει ότι διεξάγονται καταχρηστικά. Κατωτέρω παρουσιάζονται διάφορες περιπτώσεις που έχουν κριθεί ως καταχρηστικές και από τις οποίες εξάγονται κάποιοι ενδείκτες ότι μία εκτελεστική διαδικασία είναι καταχρηστική και, ως εκ τούτου, πρέπει να ακυρωθεί.

2.1. Επιβολή κατάσχεσης σε μεγάλης αξίας περιουσιακό στοιχείο του οφειλέτη για την ικανοποίηση δυσανάλογα μικρής απαίτησης του δανειστή.

Έχει κριθεί πολλές φορές άκυρη ως καταχρηστική η επίσπευση πλειστηριασμού περιουσιακών στοιχείων μεγάλης αξίας σε σχέση με την απαίτηση του δανειστή, καθώς μία τέτοια ενέργεια παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας, με απλά λόγια θεωρείται ως ένα υπερβολικά επαχθές μέτρο συγκριτικά με τον σκοπό που επιδιώκεται. Έτσι, η απόφαση υπ' αριθμ. 759/2013 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Κορίνθου έκρινε ως καταχρηστική κατάσχεση ακινήτου αξίας 12.303.000,00 ευρώ για την ικανοποίηση απαίτησης 1.087.365,00 ευρώ. Αντίστοιχα έκρινε και η απόφαση υπ' αριθμ. 402/2014 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών σχετικά με κατάσχεση ακινήτου 1.200.000,00 ευρώ για ικανοποίηση απαίτησης 56.842,00 ευρώ, καθώς και η απόφαση υπ' αριθμ. 4242/2014 του ίδιου δικαστηρίου αναφορικά με κατάσχεση ακινήτου αξίας 92.868,00 ευρώ για ικανοποίηση απαίτησης 2.320,48 ευρώ.

2.2. Επιβολή κατάσχεσης σε περιουσιακά στοιχεία του οφειλέτη (ιδίως κινητά) δυσανάλογα μικρής

αξίας σε σχέση με την απαίτηση του δανειστή.

Άκυρη λόγω καταχρηστικότητας είναι και η κατάσχεση που επιβάλλεται σε περιουσιακά στοιχεία του οφειλέτη ασήμαντης αξίας σε σχέση με την απαίτηση της οποίας επιδιώκεται η ικανοποίηση, ιδίως όταν έχει ως συνέπεια την εξουθένωση του οφειλέτη φυσικού προσώπου ή επιχείρησης. Η υπ' αριθμ. 220/2014 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Πειραιά ακύρωσε, ως καταχρηστική, κατάσχεση που επιβλήθηκε σε κινητά πράγματα της οφειλέτριας επιχείρησης συνολικής αξίας 3.870,00 ευρώ για την ικανοποίηση απαίτησης 750.000,00 ευρώ, καθώς έκρινε ότι, αφενός, η δανείστρια δεν προσδοκούσε κανένα ουσιαστικό όφελος από την εκτέλεση, αφετέρου, η οφειλέτρια εταιρεία θα υποστεί σημαντική βλάβη στη λειτουργία της από την κατάσχεση του εξοπλισμού της.

2.3. Επιβολή κατάσχεσης σε περιουσιακό στοιχείο, από τον πλειστηριασμό του οποίου δεν θα ικανοποιηθεί ο δανειστής που επιβάλλει την κατάσχεση, διότι προηγούνται άλλοι δανειστές.

Η εν λόγω περίπτωση αφορά οφειλέτες που έχουν οφειλές έναντι περισσότερων δανειστών, συνήθως πιστωτικών ιδρυμάτων. Στις περιπτώσεις αυτές μπορεί να κριθεί ως καταχρηστική η κατάσχεση που επιβάλλει δανειστής στην περιουσία του οφειλέτη, όταν δεν προσδοκά να ικανοποιήσει την απαίτησή του, είτε επειδή επί του κατασχόμενου περιουσιακού στοιχείου υπάρχουν ήδη εξασφαλίσεις (συνήθως προσημείωση υποθήκης) υπέρ άλλου δανειστή είτε επειδή ο οφειλέτης έχει υψηλά χρέη προς δανειστές που προηγούνται έναντι του επισπεύδοντος στον πλειστηριασμό (π.χ. Δημόσιο ή Ασφαλιστικά Ταμεία).

Έτσι, η ήδη αναφερθείσα απόφαση 759/2013 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Κορίνθου έκρινε παράλληλα ότι η κατάσχεση ακινήτου αξίας 12.303.000,00 ευρώ για την ικανοποίηση απαίτησης 1.087.365,28 ευρώ ήταν καταχρηστική, διότι – πέραν από τη δυσαναλογία μεταξύ απαίτησης του δανειστή και αξίας του ακινήτου – υπήρχαν απαιτήσεις του

ΙΚΑ και του Ελληνικού Δημοσίου συνολικής αξίας 31.000.000 ευρώ, οπότε ο επιβαλόν την κατάσχεση δεν θα ελάμβανε τίποτα από το πλειστηρίασμα – το τίμημα που θα επιτυχανόταν στον πλειστηριασμό. Ομοίως, κρίθηκε καταχρηστική η κατάσχεση ακινήτου, το οποίο βγήκε σε πλειστηριασμό με τιμή πρώτης προσφοράς 150.000 ευρώ και επί του οποίου υπήρχε προσημείωση άλλου δανειστή αξίας 1.200.000,00 ευρώ. Στο ίδιο μήκος κύματος και η απόφαση υπ' αριθμ. 37354/2005 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, όπου κατάσχεση ακινήτου για ικανοποίηση απαίτησης 3.465,29 ευρώ κρίθηκε καταχρηστική, διότι επί του ακινήτου είχαν εγγραφεί βάρη συνολικής αξίας μεγαλύτερης των 35.000 ευρώ και παράλληλα ο οφειλέτης είχε χρέη προς το Δημόσιο και το ΙΚΑ της τάξης των 170.000 ευρώ. Στις περιπτώσεις αυτές τα δικαστήρια κρίνουν ότι «λόγω του ύψους των βαρών που υπάρχουν σε βάρος του οφειλέτη που καλύπτονται με εμπράγματα ασφάλεια, ακόμα και αν πραγματοποιηθεί ο πλειστηριασμός η επισπεύδουσα δεν θα εισπράξει κανένα χρηματικό ποσό».

Όπως προσφάτως, το Εφετείο Αθηνών στην απόφασή του υπ' αριθμ. 2134/2019, έκρινε ως καταχρηστική κατάσχεση που επέβαλε τράπεζα κατά ακινήτου του οφειλέτη αξίας 50.000 ευρώ για την ικανοποίηση απαίτησης περίπου 300.000,00 ευρώ, διότι επί του ακινήτου υπήρχε ήδη προσημείωση υποθήκης άλλης τράπεζας μέχρι το ποσό των 70.000 ευρώ – η δε οφειλή έναντι της δεύτερης τράπεζας ανερχόταν κατά τον χρόνο εκδίκασης της ανακοπής στο ποσό των 42.300,00 ευρώ -, ενώ η επισπεύδουσα την εκτέλεση δεν είχε προχωρήσει προηγουμένως σε πλειστηριασμό κατά ακινήτου συνοφειλέτη, επί του οποίου είχε προσημείωση πρώτης τάξης για ποσό 190.000 ευρώ. **Κρίθηκε, λοιπόν, ότι η τράπεζα που επέβαλε την κατάσχεση και επέσπευδε τον πλειστηριασμό ουδέν όφελος θα είχε από την πραγματοποίησή του, διότι το τίμημα που θα επιτυχανόταν από τον πλειστηριασμό θα καρπωθεί η έτερη τράπεζα που είχε εγγράψει την προσημείωση.**

2.4. Καταχρηστικότητα εκτέλεσης που λαμβάνει χώρα ενόψει προσπάθειας του οφειλέτη για συλλογική ρύθμιση των οφειλών του.

Μία άλλη περίπτωση που ενδιαφέρει ιδίως δανειολήπτες, φυσικά πρόσωπα ή εταιρείες, είναι η περίπτωση όπου ο οφειλέτης έχει κινήσει τις αναγκαίες διαδικασίες για τη ρύθμιση της οφειλής του - ενδεικτικά, εξωδικαστικός μηχανισμός, εξυγίανση, διαπραγματεύσεις κατά τον Κώδικα Δεοντολογίας Τραπεζών, νόμος για τα υπερχρεωμένα φυσικά πρόσωπα – και το πιστωτικό ίδρυμα επιβάλει κατάσχεση σε βάρος των περιουσιακών του στοιχείων. Έτσι, το Εφετείο Αθηνών με την υπ' αριθμ. 2604/2019 απόφασή του πιθανολόγησε ότι είναι άκυρη ως καταχρηστική η κατάσχεση που επέβαλε τράπεζα, η οποία ήδη είχε δηλώσει την πρόθεσή της να συμμετάσχει στη διαδικασία του εξωδικαστικού μηχανισμού ρύθμισης οφειλών, στην οποία προσέφυγε η οφειλέτρια επιχείρηση. Αντίστοιχη είναι και η περίπτωση της απόφασης 5352/2011 του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, όπου κρίθηκε καταχρηστική η εκτέλεση που επέσπευδε η τράπεζα, ενώ ο οφειλέτης είχε εκδηλώσει ήδη έμπρακτα την πρόθεσή του να ενταχθεί στον τότε ισχύοντα νόμο για τα υπερχρεωμένα φυσικά πρόσωπα (νόμος Κατσέλη).

2.5. Καταχρηστική η εκτέλεση που επισπεύδει η τράπεζα όταν ο οφειλέτης έχει ήδη κινήσει δικαστική διαδικασία αμφισβήτησης της οφειλής του.

Ρηξικέλευθη υπήρξε η πρόσφατη υπ' αριθμ. 290/2019 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Ιωαννίνων. Το δικαστήριο έκρινε καταχρηστική την εκτέλεση που επισπεύδει τράπεζα σε βάρος δανειοληπτών που είχαν λάβει δάνειο σε ελβετικό φράγκο, διότι οι δανειολήπτες με προγενέστερη αγωγή τους είχαν αμφισβητήσει τόσο την εγκυρότητα της δανειακής σύμβασης, όσο και το ύψος της φερόμενης απαίτησης της τράπεζας σε βάρος τους. Η συμπεριφορά, λοιπόν, της τράπεζας, η οποία δεν ανέμεινε την έκδοση της απόφασης επί της αγωγής των δανειοληπτών, αλλά ξεκίνησε διαδικασίες

αναγκαστικής είσπραξης της απαίτησής της, κρίθηκε καταχρηστική.

Το σκεπτικό της ως άνω απόφασης μπορεί να αποκτήσει μεγάλη σημασία στο πλαίσιο εκτέλεσης σε βάρος δανειοληπτών και εγγυητών, οι οποίοι έχουν προλάβει να αμφισβητήσουν ήδη δικαστικά τις απαιτήσεις των τραπεζών εναντίον τους.

2.6. Έκδοση τίτλου και έναρξη διαδικασιών εκτέλεσης εν μέσω διαπραγματεύσεων μεταξύ δανειστή και οφειλέτη

Η συμπεριφορά του δανειστή, ο οποίος ενώ διαπραγματεύεται με τον οφειλέτη τη ρύθμιση της οφειλής του, παράλληλα προχωρά στην έκδοση εκτελεστού τίτλου σε βάρος του έχει κριθεί από τα δικαστήρια ως καταχρηστική. Αυτό έχει ως συνέπεια την ακυρότητα του τίτλου και, ως εκ τούτου, και της περαιτέρω διαδικασίας της εκτέλεσης. Ενδεικτικά, η υπ' αριθμ. 5095/2019 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών πιθανολόγησε την ακυρότητα της διαταγής πληρωμής που εξέδωσε τράπεζα σε βάρος οφειλέτριας επιχείρησης, διότι, είχε προσφύγει στα δικαστήρια για την έκδοση της διαταγής πληρωμής, κατά τη διάρκεια των διαπραγματεύσεων μεταξύ επιχείρησης και τράπεζας για τη ρύθμιση της οφειλής. Το δικαστήριο έκρινε ότι η συμπεριφορά της τράπεζας ήταν καταχρηστική, διότι με την έκδοση της διαταγής η τράπεζα απέκτησε πλέον θέση ισχύος στις διαπραγματεύσεις, καθώς μπορούσε ανά πάσα στιγμή να προχωρήσει στην αναγκαστική είσπραξη των απαιτήσεών της.

2.7. Λοιπές συνεκτιμώμενες περιπτώσεις

Στην δικαστική κρίση περί του καταχρηστικού ή μη χαρακτήρα της επισπευδόμενης αναγκαστικής εκτέλεσης βαρύνουν και άλλα στοιχεία. Η προσπάθεια, για παράδειγμα, του οφειλέτη να ρυθμίσει την οφειλή του θα εκτιμηθεί θετικά, όπως και οι καταβολές που τυχόν έχει κάνει έναντι της οφειλής του. Επίσης, το γεγονός ότι η κατάσχεση επιβλήθηκε επί ακινήτου που αποτελεί

την κύρια κατοικία του οφειλέτη, επίσης, μπορεί, σε συνδυασμό με τα ανωτέρω, να οδηγήσει στην ακυρότητα της κατάσχεσης. Ακόμη και το γεγονός ότι ο οφειλέτης αδυνατεί να εξεύρει εργασία έχει συνεκτιμηθεί θετικά από τα δικαστήρια. Εν τέλει, λοιπόν, η κρίση περί του καταχρηστικού ή μη χαρακτήρα της εκτέλεσης στηρίζεται σε έναν συνδυασμό περισσότερων παραγόντων που θα ληφθούν υπόψη.

3. Συμπερασματικά

Σε μία εποχή όπου οι δανειστές, ιδίως οι τράπεζες, προβαίνουν σε διαδικασίες αναγκαστικής είσπραξης των απαιτήσεών τους, είναι σημαντικό ο οφειλέτης να

αντιδρά άμεσα στις πράξεις εκτέλεσης, προκειμένου να αποφύγει την εκπλειστηρίαση της περιουσίας του. Πολλές φορές αυτό γίνεται με σκοπό να ασκηθεί πίεση στον οφειλέτη, ώστε να δεχθεί πιο εύκολα μία επαχθή για τον ίδιο ρύθμιση. Τέτοιες συμπεριφορές έχουν πολλάκις κριθεί από τη νομολογία των δικαστηρίων μας ως καταχρηστικές και οδηγούν στην πλειοψηφία των περιπτώσεων στην ακυρότητα της εκτελεστικής διαδικασίας. Αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι οι σύντομες προθεσμίες που προβλέπονται στο δίκαιο της αναγκαστικής εκτέλεσης, που επιτάσσουν την άμεση κινητοποίηση του οφειλέτη, προκειμένου να αποτρέψει τις επιπτώσεις της εκτέλεσης.

Η ΓΡΑΜΜΗ ΕΠΙΘΕΣΗΣ ΤΟΥ ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΟΥ ΔΙΑΝΟΜΕΑ ΣΤΗΝ ΑΓΩΓΗ ΑΠΟΖΗΜΙΩΣΗΣ ΠΕΛΑΤΕΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΗ ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΗΝ ΚΡΑΤΟΥΣΑ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Πανταζής Π. Γεώργιος,
Δικηγόρος- Συνεργάτης,
ΜΔΕ Ιδιωτικό Διεθνές Δίκαιο
& Δίκαιο Διεθνών Συναλλαγών

Οκτώβριος 2019

Στο παρόν ενημερωτικό σημείωμα, θα αναφερθούμε στο ζήτημα της εφαρμογής του π.δ. 219/91 και σε συμβάσεις διανομής, όταν αυτές, σύμφωνα με τα κριτήρια που έχει θέσει ο Άρειος Πάγος στην πάγια πλέον νομολογία του, έχουν αποκλειστικό χαρακτήρα.

I. Θέμα

Στο παρόν ενημερωτικό σημείωμα, θα αναφερθούμε στο ζήτημα της εφαρμογής του π.δ. 219/91 και σε συμβάσεις διανομής, όταν αυτές, σύμφωνα με τα κριτήρια που έχει θέσει ο Άρειος Πάγος στην πάγια πλέον νομολογία του, έχουν αποκλειστικό χαρακτήρα.

Με άλλα λόγια, θα εξετάσουμε τη γραμμή επίθεσης του διανομέα και πώς μπορεί ο τελευταίος να αποδείξει τη σύναψη σύμβασης αποκλειστικής διανομής με τον προμηθευτή του, με απώτατο στόχο την αποδοχή της σχετικής αξίωσης του για αποζημίωση πελατείας σε περίπτωση λύσης της.

II. Η εφαρμογή των διατάξεων περί εμπορικής αντιπροσωπείας στις συμβάσεις αποκλειστικής διανομής

Η σύμβαση αποκλειστικής διανομής είναι ιδιόρρυθμη διαρκής σύμβαση εμπορικής συνεργασίας, με βάση την οποία ο ένας συμβαλλόμενος, που είναι ο παραγωγός ή ο χονδρέμπορος (στο εξής προμηθευτής), υποχρεούται να πωλεί αποκλειστικά στον άλλο συμβαλλόμενο, που είναι ο διανομέας, τα εμπορεύματα που έχουν συμφωνηθεί σε σχέση με ορισμένη γεωγραφική περιοχή και τα οποία, στη συνέχεια, ο διανομέας μεταπωλεί σε τρίτους στο δικό του όνομα, για δικό του λογαριασμό και με δικό του επιχειρησιακό κίνδυνο. Ο διανομέας δηλαδή ενεργεί ως ανεξάρτητος επαγγελματίας διαμεσολαβητικές πράξεις στο εμπόριο. Περαιτέρω, με τη σύμβαση αποκλειστικής διανομής ο διανομέας αναλαμβάνει, συνήθως, την υποχρέωση να ακολουθεί τις οδηγίες του παραγωγού ως προς την εμφάνιση και ποιότητα των πωλουμένων προϊόντων, να διαθέτει

προσωπικό για την προώθηση των πωλήσεων, να προστατεύει τα συμφέροντα και τη φήμη του προμηθευτή, να διαθέτει τα αναγκαία αποθέματα για να μην παρουσιασθούν ελλείψεις στην αγορά, διατηρώντας με δικά του έξοδα κατάλληλη οργάνωση και υποδομή, ενώ, εξάλλου, έχει το δικαίωμα να καθορίζει ο ίδιος τις τιμές με τις οποίες μεταπωλεί τα προϊόντα προς τρίτους, αν και δεν αποκλείεται να έχουν συμβατικά καθορισθεί ανώτατα ή κατώτατα όρια τιμών.

Η σύμβαση αποκλειστικής διανομής αντιδιαστέλλεται με τη σύμβαση εμπορικής αντιπροσωπείας, υποκειμένη σε ειδική νομική ρύθμιση από τις διατάξεις του π.δ./τος 219/1991 «περί εμπορικών αντιπροσώπων» (όπου θεσπίζεται δικαίωμα αποζημίωσης πελατείας σύμφωνα με το αρ.9 του εν λόγω νομοθετήματος), καθότι στο πλαίσιο λειτουργίας της σύμβασης εμπορικής αντιπροσωπείας, ο εμπορικός αντιπρόσωπος ενεργεί ως βοηθητικό όργανο διαμεσολάβησης στο όνομα και για λογαριασμό του αντιπροσωπευόμενου. Αντιθέτως, και σύμφωνα με τα παραπάνω, στο πλαίσιο λειτουργίας της σύμβασης αποκλειστικής διανομής, ο ένας εκ των συμβαλλομένων (ο διανομέας) ενεργεί στο δικό του όνομα, για δικό του λογαριασμό, με δικό του επιχειρησιακό κίνδυνο.

III. Τα κριτήρια της νομολογίας για την αποκλειστικότητα της σύμβασης διανομής και οι σχετικές ισχυρισμοί για τη θεμελίωση της αγωγής του διανομέα για αποζημίωση πελατείας

Για την εφαρμογή των διατάξεων του π.δ./τος 219/1991 στις συμβάσεις αποκλειστικής διανομής απαιτείται να συντρέχει αποκλειστικότητα. Η έννοια της αποκλειστικότητας, σύμφωνα με τη νομολογία,

στη σύμβαση διανομής συνίσταται στο ότι ο προμηθευτής αυτοδεσμεύεται να μη διαθέτει ο ίδιος απευθείας ή να μην παραδίδει εμπορεύματα σε τρίτους ανταγωνιστές του αποκλειστικού διανομέα μέσα στην περιοχή διανομής και επίσης ότι ο αποκλειστικός διανομέας υποχρεούται να μην διανέμει ευθέως ανταγωνιστικά προϊόντα, δηλαδή ίδια προϊόντα άλλου παραγωγού. Εν προκειμένω, η νομολογία υπάγει στην πραγματικότητα στην έννοια της αποκλειστικότητας (από την πλευρά του διανομέα) και τη ρήτρα μη ανταγωνισμού.

Όπως έκρινε ο Άρειος Πάγος με την υπ' αριθμόν 42/2015 απόφασή του, η αναλογική υπό προϋποθέσεις εφαρμογή των διατάξεων του π.δ/τος 219/1991 περί εμπορικών αντιπροσώπων στη σύμβαση αποκλειστικής διανομής, «δεν εξικνείται μέχρι του σημείου εφαρμογής του και επί των συμβάσεων απλής και όχι αποκλειστικής διανομής, δηλαδή εκείνων στις οποίες ο διανομέας διαθέτει, εκτός από τα προϊόντα του παραγωγού, και άλλα ανταγωνιστικά προς τα δικά του προϊόντα. Και τούτο διότι στην περίπτωση αυτή δεν υπάρχει το πλέον ουσιώδες στοιχείο της ως άνω ομοιότητας δηλαδή εκείνο της εκ μέρους του διανομέα ανάληψης υποχρέωσης μη ανταγωνισμού και προώθησης διαρκώς και αποκλειστικά των προϊόντων του παραγωγού στην περιοχή ευθύνης του (ΑΠ 1933/2009)».

Με τη σειρά της, η υπ' αριθμόν 16/2013 απόφαση του Αρείου Πάγου αποδελτίωσε τα κριτήρια που πρέπει να συντρέχουν προκειμένου να χαρακτηριστεί μία σύμβαση διανομής ως αποκλειστική. Ειδικότερα, καταλήγουμε ότι σύμβαση αποκλειστικής διανομής υφίσταται, όταν οι διανομείς αναλαμβάνουν με αυτήν υποχρεώσεις ανάλογες του εμπορικού αντιπροσώπου και ειδικότερα αναλαμβάνουν έναντι του προμηθευτή:

α) να παραλείπουν ανταγωνιστικές σε βάρος του εντολέα τους πράξεις κατά τη διάρκεια, αλλά και μετά τη λήξη της σύμβασής τους,

β) να τηρούν το επαγγελματικό απόρρητο,

γ) να προωθούν διαρκώς και αποκλειστικά τα προϊόντα του εντολέα στη συμβατική περιοχή ευθύνης τους, υποκείμενοι μάλιστα στον έλεγχό του ως προς την εξέλιξη των πωλήσεων ή αναλόγως των αγορών,

δ) να διαφημίζουν τα πωλούμενα προϊόντα ακόμη και με δικές τους δαπάνες,

ε) να γνωστοποιούν στον εντολέα τους το πελατολόγιό τους.

Η συνομολόγηση ακριβώς των υποχρεώσεων αυτών, χωρίς να είναι αναγκαίο να συντρέχουν σωρευτικά, καθιστά τους παραπάνω επαγγελματίες αναπόσπαστο και καθοριστικό μέρος του δικτύου της επιχειρηματικής δραστηριότητας του εντολέα τους, αφού η εμπορική δραστηριότητά τους, μολονότι αναπτύσσεται με δικό τους κίνδυνο, συνεπάγεται εντούτοις, οφέλη αμέσως και για τον εντολέα τους, δηλαδή αυτός δεν αντλεί οικονομικά οφέλη μόνο από την εκπλήρωση της κύριας συμβατικής τους υποχρέωσης, αλλά και από τις ως άνω ιδιαίτερες υποχρεώσεις τους, με σπουδαιότερο γι' αυτόν (εντολέα) όφελος, ότι λαμβάνει γνώση του πελατολογίου τους, οπότε και μπορεί, μετά τη λύση της σύμβασής τους, να το χρησιμοποιήσει, μέσω άλλων επαγγελματιών, και να συνεχίσει έτσι να αποκομίζει οικονομικά οφέλη.

Ωστόσο, πέραν των ανωτέρω κριτηρίων που η νομολογία του Αρείου Πάγου έχει θέσει ως πυξίδα για την κατάφαση του αποκλειστικού χαρακτήρα της σύμβασης διανομής, συνηθίζονται σε συμβάσεις διανομής και άλλοι όροι, οι οποίοι από μόνοι τους και ιδίως σε συνδυασμό με τα προαναφερόμενα κριτήρια άγουν στο συμπέρασμα ότι πρόκειται για σύμβαση αποκλειστικής διανομής, ανεξαρτήτως από τον χαρακτηρισμό της από τα συμβαλλόμενα μέρη, που ούτως ή άλλως δεν επηρεάζει το δικαστήριο, ενώπιον του οποίου θα αχθεί η διαφορά. Ένας

από τους εν λόγω όρους, για παράδειγμα, είναι ο έλεγχος του προμηθευτή επί της επιχείρησης του διανομέα σε περιπτώσεις μεταβιβάσεων μετοχών της επιχείρησης του τελευταίου ή/και ο έλεγχος του προμηθευτή επί των προσώπων της διοίκησης του διανομέα.

Για τους παραπάνω λόγους, οι όροι που τίθενται στις συμβάσεις διανομής, ήδη από την αρχή δηλαδή της συνεργασίας των μερών, θα πρέπει να συντάσσονται με προσοχή, καθότι κρίσιμοι για την θεμελίωση της αξίωσης αποζημίωσης πελατείας, αλλά και για την διευκόλυνση της απόδειξης των προαναφερομένων κριτηρίων από την πλευρά του αποκλειστικού διανομέα.

Συνεπώς, με βάση τα ανωτέρω, προκειμένου να τύχει εφαρμογής το π.δ. περί εμπορικών αντιπροσώπων, ώστε η όποια αξίωση περί αποζημίωσης πελατείας από τον αποκλειστικό διανομέα να είναι βάσιμη, ο διανομέας θα πρέπει να ισχυριστεί και αποδείξει ότι:

- υπήρχε συμβατική δέσμευσή του να παρέχει στον προμηθευτή τακτική και πλήρη ενημέρωση για την κατάσταση πελατών, με τους οποίους συναλλασσόταν και άρα υπήρχε πλήρης γνώση του πελατολογίου διανομής και περαιτέρω αξιοποίησή του από τον προμηθευτή μετά τη λύση της σύμβασης,

- υπήρχε συμβατική υποχρέωση του περί μεταβίβασης πελατολογίου και προβλεπόταν υποχρέωση γνωστοποίησης στον προμηθευτή πληροφοριών σχετικών με όρους, συμφωνίες ή συμβόλαια που είχε καταρτίσει με τρίτους ο διανομέας, σε σχέση με τα πωλούμενα από αυτόν συμβατικά προϊόντα,

- κατέστη αναπόσπαστο και καθοριστικό μέρος της επιχειρηματικής οργάνωσης του προμηθευτή, πράγμα που συμβαίνει όταν (i) ο διανομέας δεν εμπορεύεται ανταγωνιστικά προϊόντα κατά τη διάρκεια ή/και μετά τη λύση ή λήξη της σύμβασης διανομής, (ii) είναι συμβατικά υποχρεωμένος να ακολουθεί τις οδηγίες του προμηθευτή ως προς τις τεχνικές προώθησης των πωλήσεων και της εμφάνισης των πωλούμενων προϊόντων, (iii) ο προμηθευτής δεν αντλεί οικονομικά οφέλη, μόνο από την εκπλήρωση της κύριας συμβατικής υποχρέωσης του διανομέα αλλά και από την μετέπειτα αξιοποίηση του πελατολογίου του τελευταίου,

- δεσμευόταν κατά τη διάρκεια της σύμβασης ή και μετά τη λύση της από το επαγγελματικό απόρρητο.

Η ΕΠΑΝΑΚΑΤΑΘΕΣΗ ΜΕΤΡΗΤΩΝ ΩΣ ΑΜΥΝΑ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟΥΣ ΕΛΕΓΧΟΥΣ «ΠΡΟΣΑΥΞΗΣΗΣ» ΤΗΣ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΗΣ ΑΡΧΗΣ – ΤΟ «ΜΩΣΑΪΚΟ» ΤΗΣ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΠΡΑΚΤΙΚΗΣ

Γιώργος Ψαράκης,
ΜΔΕ, LL.M. (LSE), PgCert
Αναδημοσίευση από Euro2Day

Οι φορολογικοί έλεγχοι προσαύξησης περιουσίας και η επανακατάθεση μετρητών ως αμυντικός ισχυρισμός.

Ένας από τις πιο συχνά απαντώμενους ισχυρισμούς στο πλαίσιο του φορολογικού ελέγχου μετά από «άνοιγμα» τραπεζικών λογαριασμών είναι η επανακατάθεση μετρητών. Με απλά λόγια, όταν η φορολογική αρχή ζητάει από τον ελεγχόμενο να εξηγήσει τον λόγο ύπαρξης συγκεκριμένου ποσού σε τραπεζικό του λογαριασμό, εκείνος αρκετές φορές επικαλείται ότι πρόκειται για κατάθεση χρημάτων που σε προηγούμενο χρονικό διάστημα είχε αναλάβει από τον ίδιο ή άλλο τραπεζικό λογαριασμό προς π.χ. φύλαξη ή διενέργεια κάποιας αγοράς που τελικώς δεν έλαβε χώρα. Εφόσον ο ελεγχόμενος έχει τα κατάλληλα αποδεικτικά έγγραφα, τότε όντως πρόκειται για έναν καταλυτικό ισχυρισμό. Θα πρέπει, λ.χ., οι καταθέσεις και αναλήψεις να προκύπτουν ότι έλαβαν χώρα από εκείνον προσωπικά, ή από κάποιο τρίτο άτομο κατ' εντολή του, και να υπάρχει το σχετικό παραστατικό τόσο της ανάληψης όσο και της κατάθεσης, αντίγραφα των οποίων χορηγεί το οικείο πιστωτικό ίδρυμα. Η ίδια η Φορολογική Διοίκηση (ΓΓΔΕ), μάλιστα, σε εγκύκλιό της αναφέρει ότι ο χρόνος μεταξύ ανάληψης και κατάθεσης των χρημάτων στην τράπεζα δεν έχει σημασία για το βάσιμο του ισχυρισμού και ότι καθοριστικό κριτήριο είναι το αν αποδεικνύεται ή όχι η δαπάνη των αναληφθέντων ποσών (ΔΕΑΦ Α' 1144110 ΕΞ 2015). Η ελεγκτική αρχή, δηλαδή, θα πρέπει να αποδείξει ότι τα αναληφθέντα ποσά δαπανήθηκαν από τον φορολογούμενο για την απόκτηση λ.χ. περιουσιακών αγαθών και άρα ότι η επανακατάθεσή τους είναι λογικά αδύνατη.

Το πρόβλημα, ωστόσο, έγκειται στην πρακτική των Ελεγκτικών Οργάνων της Διοίκησης (ΣΔΟΕ, ΑΑΔΕ, ΔΕΟΕ κοκ): η ποικιλία αντιμετώπισης των εν λόγω ισχυρισμών των ελεγχόμενων είναι τόσο μεγάλη, που θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο πολυσελίδης μελέτης (!). Ειδικότερα:

1. Άλλες φορές η Διοίκηση απαιτεί ο φορολογούμενος να προσκομίσει όλες τις κινήσεις από κάθε τραπεζικό λογαριασμό που τυχόν έχει, στην Ελλάδα αλλά και στο εξωτερικό (!), ώστε να αποκλεισθεί ενδεχόμενο κατάθεσης των αναληφθέντων ποσών σε άλλους λογαριασμούς (Βλ. λ.χ. ΔΕΔ Θεσ/νίκης 110/2019).

2. Παλαιότερα κυρίως, η Διοίκηση απαιτούσε να ταυτίζεται ακριβώς το ποσό της ανάληψης με αυτό της κατάθεσης και μάλιστα να είναι και αρκετά κοντινά τα χρονικά σημεία ανάληψης-κατάθεσης. Ενίοτε, μάλιστα, φτάνει στο σημείο να απαιτεί και τη μη διαφοροποίηση των ίδιων των χαρτονομισμάτων (π.χ. σε υπόθεση ενώπιον της ΔΕΔ απορρίφθηκαν οι ισχυρισμοί του ελεγχόμενου περί επανακατάθεσης με την αιτιολογία ότι η ανάληψη των χρημάτων έγινε σε χαρτονομίσματα των 50 ευρώ, ενώ η κατάθεση σε χαρτονομίσματα των 500 ευρώ).

3. Ενίοτε αρνείται τον ισχυρισμό περί επανακατάθεσης όταν πρόκειται για κατάθεση μη ακέραιων ποσών (βλ. λ.χ. 1271/2018 ΔΕΔ Θεσ/νίκης) ή όταν πρόκειται για ελεγχόμενο έμπορο και προκύπτει παρέλευση μεγάλου χρονικού διαστήματος μεταξύ ανάληψης και κατάθεσης (με το σκεπτικό ότι η διακράτηση χρηματικών ποσών από έμπορο για μεγάλα χρονικά διαστήματα για πιθανή μελλοντική επένδυση δεν συνάδει με την εμπορική πρακτική - βλ. ΔΕΔ 1761/2019).

4. Άλλες πάλι φορές δεν αποδέχεται την διατήρηση των αναληφθέντων ποσών λόγω της τεκμαιρόμενης ανάλωσής τους για κάλυψη οικογενειακών και επαγγελματικών δαπανών (βλ. λ.χ. ΔΕΔ Θεσ/νίκης 1478/2019 και ΔΕΔ Θεσ/νίκης 110/2019: «Επειδή, τα χρήματα από τις αναλήψεις δεν αντιστοιχίζονται με συγκεκριμένες επανακαταθέσεις, θα μπορούσαν

να είχαν χρησιμοποιηθεί για την πληρωμή των εξόδων της ατομικής επιχείρησης της συζύγου του προσφεύγονταή της εταιρείας με την επωνυμία «.....», στην οποία αυτός συμμετείχε, θα μπορούσαν να είχαν χρησιμοποιηθεί για την πληρωμή των εξόδων διαβίωσης της οικογένειας του προσφεύγοντα και της οικογένειας του συνδικαιούχου του λογαριασμού του.....»).

5. Σε αρκετές περιπτώσεις η Διοίκηση απαιτεί ειδική αιτιολόγηση των αναλήψεων αυτών με το σκεπτικό ότι δεν είθισται να αναλαμβάνονται μεγάλα χρηματικά ποσά από πιστωτικό ίδρυμα χωρίς να υπάρχει κάποιος συγκεκριμένος λόγος. Εφόσον δεν επικαλείται κάποιος συγκεκριμένο λόγο ο ελεγχόμενος, η Διοίκηση δεν δέχεται τον ισχυρισμό του περί προγενέστερης ανάληψης των μετέπειτα κατατεθέντων χρηματικών ποσών (βλ. λ.χ. 110/2019 ΔΕΔ Θεσ/νίκης: «Επειδή, συνεχώς και αδικαιολογήτως επαναλαμβανόμενη διαδικασία ανάληψης μετρητών και ολικής ή μερικής επανακατάθεσης αυτών, την οποία επικαλείται ο προσφεύγων δεν συνάδει με την συνήθη πρακτική και τα συναλλακτικά ήθη και επιπλέον πρόκειται για αποσπασματικές πράξεις, για τις οποίες δεν υποβλήθηκε κάποιος συγκεκριμένο στοιχείο που να αποδεικνύει την σύνδεση τους (π.χ. ματαίωση αγοράς κάποιου καταναλωτικού αγαθού μεγάλης αξίας»).

Φραγμό ενίοτε στις παραπάνω πρακτικές της Διοίκησης θέτει η ΔΕΔ (Διεύθυνση Επίλυσης Διαφορών). Το δυσάρεστο, ωστόσο, είναι ότι για να προσφύγει ο φορολογούμενος ενώπιον της ΔΕΔ συνεπάγεται ότι έχει ήδη εκδοθεί η πράξη διορθωτικού προσδιορισμού φόρου και έχει βεβαιωθεί το 100% του οφειλόμενου ποσού σε βάρος του (υπάρχει πρακτικά μόνο δυνατότητα αναστολής καταβολής του 50% με την προϋπόθεση, όμως, εξόφλησης του λοιπού 50%). Η ΔΕΔ, λοιπόν, επισημαίνει σε αυτές τις περιπτώσεις τα άτοπα των πορισμάτων των ελεγκτικών μηχανισμών στην προσπάθειά της να τηρηθεί η νομιμότητα. Λ.χ. στην 1977/2019 απόφασή της δέχτηκε ισχυρισμούς

φορολογούμενου περί επανακατάθεσης χρημάτων που είχε αναλάβει κατά τη διάρκεια του προηγούμενου μήνα (ομοίως και 934/2019, 1032/2019). Στην υπόθεση αυτή, μάλιστα, η οικεία ελεγκτική αρχή (ΚΕΦΟΜΕΠ) δεν είχε δεχτεί τον ισχυρισμό περί επανακατάθεσης με το αιτιολογικό ότι μπορεί να έχουν χρησιμοποιηθεί τα αναληφθέντα ποσά για την κάλυψη οικογενειακών αναγκών. Ο παραπάνω συλλογισμός, αποφαινεται η ΔΕΔ, είναι αναπόδεικτος χωρίς την παράθεση δεδομένων και ως εκ τούτου ο ισχυρισμός του φορολογούμενου ότι διακράτησε τα αναληφθέντα μετρητά και τα επανακατάθεσε έγινε οριστικά αποδεκτός. Ομοίως σε άλλη απόφαση της ΔΕΔ, αποφαινεται πως «...η φορολογική αρχή δεν τεκμηρίωσε με νόμιμη, σαφή και επαρκή αιτιολόγηση, ότι αυτό αναλώθηκε ή δαπανήθηκε αποδεδειγμένα από τον ίδιο ή τρίτο πρόσωπο. Περαιτέρω, δεν τεκμηρίωσε ότι το εν λόγω ποσό επανακατατέθηκε σε άλλο λογαριασμό πλην του επίμαχου, ή τέλος ότι εμβάσθηκε μέσω εγχώριου σε τηρούμενο λογαριασμό της αλλοδαπής».

Αντίστοιχα, σε συναφή υπόθεση, η ΔΕΔ απορρίπτει ισχυρισμό της ελεγκτικής αρχής περί ανάλωσης του αναληφθέντος ποσού σε αγορά ακινήτου, καθότι η αγορά ήταν προγενέστερη κατά ένα μήνα της ανάληψης των χρημάτων (! – βλ. ΔΕΔ 1680/2019). Στην ίδια απόφαση, αρνείται ισχυρισμό της ελεγκτικής αρχής περί έλλειψης απόδειξης για την ανυπαρξία και λοιπών λογαριασμών που μπορεί να έχουν καταλήξει τα αναληφθέντα χρηματικά ποσά με το εξής σκεπτικό: «Επειδή από κανένα στοιχείο της οικείας έκθεσης δεν προέκυψε ότι υφίσταντο λογαριασμοί ημεδαπής για τους οποίους ο έλεγχος δεν διέθετε στοιχεία ή δεν τέθηκαν στη διάθεσή του από τον προσφεύγοντα». Ενδιαφέρουσα, εξάλλου, είναι έτερη απόφαση που απορρίπτει ισχυρισμό της ελεγκτικής αρχής περί ανάλωσης των αναληφθέντων ποσών σε εργασίες ανακαίνισης καταστήματος με το εξής σκεπτικό: «Κατά συνέπεια, (σ.σ. η ελεγκτική αρχή) δεν προσδιόρισε με ακρίβεια και σαφήνεια το είδος και το ύψος των δαπανών στις οποίες προέβη το νομικό πρόσωπο, αλλά συμπέρανε αόριστα ότι πραγματοποιήσε ανακαίνιση στις εγκαταστάσεις του.

Κατ' ακολουθία των ανωτέρω, δεν προσδιόρισε αν οι δαπάνες αυτές πραγματοποιήθηκαν με καταβολές τοις μετρητοίς ή επί πιστώσει ή ακόμη και μέσω δανείου που ενδεχομένως να είχε λάβει...».

Επιλογικά: αντί να υπάρχει όμοιος τρόπος αντιμετώπισης των περιπτώσεων αυτών από τις ελεγκτικές

αρχές και άρα προβλεψιμότητα των φορολογικών διατάξεων, η ανασφάλεια και η αβεβαιότητα υπερισχύουν με αποτέλεσμα για άλλη μια φορά να εξαρτάται η έκβαση του ελέγχου από το ελεγκτικό όργανο και την έδρα της Υποδιεύθυνσης της ΔΕΔ (Αθήνα ή Θεσ/νίκη).

Η ΑΝΑΘΕΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΑΝΗΛΙΚΟΥ ΤΕΚΝΟΥ ΣΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ

Θεόδωρος Η. Γιαννατσής,
Εταίρος - Διαχειριστής

Χαρά Σαραντάρη, LLM

Ιούνιος 2019

Ένα από τα ζητήματα της καθημερινής δικαστηριακής πρακτικής αποτελεί η ανάθεση της επιμέλειας των τέκνων σε έναν από τους δύο γονείς - κατόπιν διαφωνίας τους - μετά την διακοπή της έγγαμης ή της εν γένει σχέσης συμβίωσης αυτών (δυνάμει συμφώνου συμβίωσης) Ήδη σε προηγούμενο σημείωμα μας έχουμε αναφερθεί στα κριτήρια που λαμβάνουν υπόψη τα δικαστήρια για την ανάθεση της επιμέλειας των ανηλίκων τέκνων σε κάποιον εκ των γονέων τους. Σκοπός του παρόντος σημειώματος είναι να καταδείξει τις σύγχρονες νομολογιακές εξελίξεις, όπου κατατείνουν στην αποκλειστική ανάθεση της επιμέλειας των ανηλίκων τέκνων στον πατέρα, εφόσον πληρούνται στο πρόσωπο του οι προϋποθέσεις καταλληλότητας.

I. Εισαγωγή

Το δικαστήριο που επιλαμβάνεται μίας τέτοιας διαφοράς θα αποφασίσει με αποκλειστικό κριτήριο το αληθινό συμφέρον του τέκνου. Ως αληθινό συμφέρον του τέκνου νοείται αυτό που αποσκοπεί στην ανάπτυξη του ανηλίκου σε μια υπεύθυνη, ανεξάρτητη και ψυχικά υγιή προσωπικότητα. Ποιο είναι όμως το συμφέρον του τέκνου, κρίνεται ad hoc, ήτοι ξεχωριστά για κάθε συγκεκριμένη περίπτωση, με μόνο περιορισμό από τον δικαστή να μην παραβιάσει την Συνταγματικά κατοχυρωμένη αρχή της ισότητας, δηλαδή να μην αποφασίσει με γνώμονα το φύλο, την φυλή, την γλώσσα, την θρησκεία, τις πολιτικές ή όποιες άλλες πεποιθήσεις, την κοινωνική προέλευση ή την περιουσιακή κατάσταση των γονέων.

Ο νομοθέτης ρυθμίζει τις σχέσεις γονέων και τέκνων χωρίς να προκρίνει το ένα φύλο έναντι του άλλου και, συνεπώς, σύμφωνα με το γράμμα του νόμου, ο πατέρας δεν θεωρείται λιγότερο ή περισσότερο κατάλληλος έναντι της μητέρας προκειμένου να του ανατεθεί η άσκηση της επιμέλειας των ανηλίκων τέκνων του. Ωστόσο, ο λόγος που ο πατέρας κατά την δικαστηριακή πρακτική φαίνεται να έχει άριστη μεταχείριση –σε ότι αφορά την ανάθεση της επιμέλειας των τέκνων του- πρέπει να αναζητηθεί τόσο στα έμφυλα στερεότυπα που επιτάσσουν η ευθύνη για την ανατροφή των παιδιών να επιρρίπτεται αποκλειστικά στην μητέρα, θεωρώντας αυτή κατά τεκμήριο καταλληλότερη με γνώμονα την γυναικεία της φύση και μόνο, όσο και στο μειωμένο ενδιαφέρον των πατεράδων στο παρελθόν να διεκδικήσουν την επιμέλεια των τέκνων τους.

Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια παρατηρείται σαφής στροφή της νομολογίας μας και πληθαίνουν οι αποφάσεις με τις οποίες ανατίθεται η άσκηση της επιμέλειας των ανηλίκων τέκνων στον πατέρα. Τούτο συμβαίνει, είτε α) στις περιπτώσεις εκείνες που ο τελευταίος κρίνεται καταλληλότερος, χωρίς μάλιστα να κριθεί η μητέρα ως «ακατάλληλη» και χωρίς να αμφισβητούνται τα αισθήματα στοργής και αγάπης που τρέφει για τα παιδιά της, είτε β) στις περιπτώσεις κακής άσκησης της επιμέλειας των τέκνων από την μητέρα.

Δοθέντος ότι βασικός πυλώνας κάθε απόφασης είναι να υπηρετείται το συμφέρον του τέκνου, δεν λαμβάνεται υπόψη από το δικαστήριο η αιτία του διαζυγίου ή της διακοπής της συμβίωσης του ζευγαριού ή ποιος γονέας φέρει την ευθύνη για τη διάσπαση της οικογενειακής ενότητας. Εξαιρέση στον κανόνα αυτό αποτελεί η περίπτωση κατά την οποία η υπαίτια συμπεριφορά του γονέα δύναται να έχει αντίκτυπο στην άσκηση της γονικής μέριμνας και συνακόλουθα στην επιμέλεια του προσώπου του τέκνου κατά τρόπο αντίθετο στο συμφέρον του. Τέτοιες συμπεριφορές συνήθως αποτελούν οι περιπτώσεις ασκήσεως ενδοοικογενειακής βίας.

Περαιτέρω για την εξειδίκευση της αόριστης νομικής έννοιας του συμφέροντος του τέκνου δεν αποτελούν κρίσιμα κριτήρια η ηλικία και το φύλο του τέκνου, καθότι το κάθε παιδί μπορεί να τραφεί εξίσου καλά από τον έναν ή τον άλλο γονέα, χωρίς διάκριση. Η ανωτέρω παραδοχή ενισχύεται ειδικά ως προς τον πατέρα, από τις σύγχρονες ψυχοκοινωνικές μελέτες που αφενός μεν

αποδομούν το δόγμα της βιοκοινωνικής υπεροχής της μητέρας, ως υπερτερούσας στην αγάπη και την φροντίδα προς τα τέκνα, με μοναδικό κριτήριο το φύλο της (Hoffman & Moon, 2000, Pickar 2008), αφετέρου δε καταδεικνύουν τον σημαντικό ρόλο αυτού στη διαμόρφωση του χαρακτήρα και των διαπροσωπικών σχέσεων των τέκνων (Basuserman, 2002, Vezzetti, 2012).

II. Κριτήρια που λαμβάνονται υπόψη από το Δικαστήριο για τον προσδιορισμό του συμφέροντος του τέκνου και την κρίση του για την ανάθεση της επιμέλειας αυτού στον «καταλληλότερο» γονέα.

A) Η σταθερότητα των συνθηκών ανάπτυξης του τέκνου χωρίς εναλλαγές στις συνθήκες διαβίωσης:

Τον κλονισμό που επιφέρει έστω και πρόσκαιρα στην ζωή του ανηλίκου, η διακοπή της οικογενειακής συμβίωσης και η χωριστή εγκατάσταση των γονέων του, προσπαθεί να αμβλύνει το Δικαστήριο, λαμβάνοντας σοβαρά υπόψη τους παράγοντες που κατατείνουν στη δημιουργία ενός σταθερού περιβάλλοντος ανάπτυξης για το τέκνο. Η σταθερή κατοικία, η διατήρηση της καθημερινής «ρουτίνας» του ανηλίκου και των δεσμών που έχει αναπτύξει με το φιλικό του κύκλο, το οικείο σχολικό περιβάλλον, τα σταθερά εισοδήματα του γονέα αποτελούν εχέγγυα για την ανάπτυξη αυτού σε ένα κλίμα ασφάλειας και ηρεμίας.

Χαρακτηριστικά στην υπ' αριθμ. 359/2018 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Λαμίας, το δικαστήριο ανέθεσε την επιμέλεια του ανηλίκου τέκνου στον πατέρα κρίνοντας ότι η μητέρα δεν συνεργάζεται με τον πατέρα, εξαφανίζεται με το ανήλικό τέκνο, καθιστώντας δυσμενή την οργάνωση της ανατροφής και της υγείας του σε σταθερό και ασφαλές περιβάλλον ενώ αντιθέτως κρίθηκε ότι «ο αιτών είναι ο πλέον κατάλληλος για την ανάληψη της επιμέλειας του ανηλίκου τέκνου των διαδίκων, καθόσον η καθ' ης αίτηση δεν έχει σταθερή κατοικία, μόνιμη εργασία, και, δεδομένου του προβλήματος υγείας που παρουσιάζει ο ανήλικος

υιός των διαδίκων, ιατροφαρμακευτική κάλυψη ώστε να παρέχει σ' αυτό την αναγκαία θεραπεία, ενώ ο αιτών έχει σταθερή εργασία ως ιδιοκτήτης λεωφορείου ενταγμένου στο ΚΤΕΛ .., με σημαντικό ετήσιο εισόδημα, διαθέτει οργανωμένη οικογενειακή στέγη με εξοπλισμένο παιδικό δωμάτιο, έχει υποστηρικτικό οικογενειακό περιβάλλον, τη μητέρα του και οικογένεια του αδελφού του, που θα βοηθήσει στην ανατροφή του ανήλικου υιού του. Είναι, επομένως, ικανός πατέρας και το συμφέρον του ανήλικου τέκνου του επιβάλλει να ανατεθεί η επιμέλεια του προσώπου του αποκλειστικά στον αιτούντα, ο οποίος έχει τα ανάλογα προσόντα ν' ανταποκριθεί στο λειτουργικό αυτό καθήκον, στο οποίο τον συνδράμουν η πατρική οικογένεια του, και η οικογένεια του αδελφού του».

Ακόμα και στην περίπτωση κατά την οποία κρίνονται και οι δύο γονείς το ίδιο κατάλληλοι για την εκτέλεση των καθηκόντων τους που απορρέουν από την ανάθεση της επιμέλειας του τέκνου, κατά τη στάθμιση του Δικαστηρίου βαρύνει η μη διατάραξη του μέχρι τότε τρόπου ζωής του ανηλίκου. Εάν επομένως η κοινή οικογενειακή στέγη βρισκόταν εκεί όπου πλέον κατοικεί μόνος του ο πατέρας, ενώ η μητέρα κατοικεί πλέον σε περιοχή απομακρυσμένη από το κέντρο των δραστηριοτήτων και των φιλικών σχέσεων του ανηλίκου, τότε το στοιχείο αυτό θα ληφθεί σημαντικά υπόψη από το Δικαστήριο.

Πράγματι, στην εξόχως ενδιαφέρουσα υπ' αριθμ. 1064/218 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών, το Δικαστήριο μολονότι αναγνώρισε το σημαντικό ρόλο της μητέρας στην ζωή των ανηλίκων, την προσωπική και συστηματική της ενασχόληση της με την ανατροφή επίβλεψη και μόρφωση αυτών, τη μητρική στοργή με την οποία τα περιθάλλει, το γεγονός ότι «Ιδίως στο ιδιαίτερα δύσκολο χρονικό διάστημα που ακολούθησε της διάσπασης της έγγαμης συμβίωσης των διαδίκων, αποτέλεσε για αυτά το στήριγμα τους και το ασφαλές λιμάνι τους», το γεγονός ακόμη ότι «Η δημιουργία δεσμού της με άλλον άνδρα, έναν διαζευγμένο πατέρα μιας κόρης οχτώ περίπου ετών, δεν την

εμποδίζει και δεν επηρεάζει στην άσκηση των καθηκόντων της έναντι των ανήλικων παιδιών της», στάθμισε ως περισσότερο σημαντικό παράγοντα κατά την εξειδίκευση του αληθινού συμφέροντος των ανήλικων την γνώμη αυτών και την διατήρηση των συνθηκών διαβίωσης τους και τελικά αφαίρεσε την επιμέλεια από την μητέρα που έως τότε την ασκούσε και ανέθεσε προσωρινά την επιμέλεια τους στον πατέρα με το εξής σκεπτικό «ο ανήλικος υιός, κατά την προσωπική επικοινωνία με αυτόν, δήλωσε, παρά την τυχόν θετική επίδραση που ασκεί πάνω του η ανωτέρω αδελφή του σε σχέση με την μητέρα τους, ότι επιθυμεί να ζει με τον καθ' ου -πατέρα του- γιατί με τη μαμά που θα μετακομίσει πιο μακριά θα αλλάξει σχολείο, όπου δεν ξέρει κανένα, ενώ του μπαμπά είναι πιο κοντά στο σχολείο, όπου έχει πολλούς φίλους, ότι θέλει να είναι με αυτόν, στο σπίτι του οποίου τα παιδιά γεννήθηκαν και μεγάλωσαν και όπου υπάρχουν ξεχωριστά δωμάτια για κάθε παιδί και είναι πλήρως διαμορφωμένα... Ο αιτών έχει σοβαρή οικονομική επιφάνεια, ασχολείται σε μια μεγάλη εταιρεία και έχει τη δυνατότητα να αφιερώσει ικανοποιητικό χρόνο στα παιδιά, εν αντιθέσει με παλαιότερα, διότι έχουν μειωθεί τα επαγγελματικά ταξίδια. ...».

Ομοίως στη υπ' αριθμ. 13715/2017 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης, ανατίθεται προσωρινά η επιμέλεια της ανήλικης στον πατέρα της προκειμένου η τελευταία να μην απομακρυνθεί από το οικείο περιβάλλον της μετά τη μετοίκηση της μητέρας της από την πόλη διαμονής τους σε έτερη πόλη. Η βαρύνουσα δε σημασία του κριτηρίου της σταθερότητας συνθηκών διαβίωσης του τέκνου προκύπτει αβίαστα από το γεγονός ότι στην υπό κρίση υπόθεση, μολοντί το Δικαστήριο έκρινε και τους δύο γονείς κατάλληλους προκειμένου να τους ανατεθεί η άσκηση της επιμέλειας της ανήλικης, αποφάσισε ότι αν και «το ιδανικό θα ήταν να ασκούν οι διάδικοι από κοινού την επιμέλεια της ανήλικης κατανέμοντας χρονικά εξίσου μεταξύ τους τον χρόνο που η ανήλικη θα διέμενε με έκαστο εξ αυτών, πλην όμως, ενόψει των διαφωνιών που ανέκυψαν τελευταίως, καθώς και της

εκδηλωθείσας πρόθεσης της αιτούσας να μετοικήσει στην ... Γιαννιτσών, η λύση αυτή καθίσταται ανέφικτη και ως εκ τούτου...» κρίθηκε ότι «είναι προς το συμφέρον της ανήλικης να μην απομακρυνθεί από το οικείο περιβάλλον της περιοχής της ... Θεσσαλονίκης όπου ήταν η οικογενειακή στέγη, το σχολείο της και οι φίλοι της, προκειμένου να μην διαταραχθεί η ισορροπία που με κόπο διατηρήθηκε παρά τη διάσπαση της οικογενειακής συνοχής, πρέπει να ανατεθεί προσωρινά η αποκλειστική επιμέλεια της ανήλικης στον αιτούντα πατέρα της, ο οποίος ανταποκρίθηκε επάξια στο γονεϊκό του ρόλο κατά τη διάρκεια της έγγαμης συμβίωσης όσο και μετά τη διάσπαση της οικογενειακής συνοχής, με τον οποίο η ανήλικη συνδέεται με ισχυρούς συναισθηματικούς δεσμούς».

Β) Οι έως τότε δεσμοί του τέκνου με τους γονείς και (τυχόν) αδελφούς του καθώς και η γνώμη του ανήλικου:

Η σημασία των «έως τότε δεσμών του τέκνου» μεταφράζεται στην ιδιαίτερη έμφαση που δίνει η νομολογία μας στη διατήρηση σταθερού περιβάλλοντος για το τέκνο. Κατά τούτο, δίνει κάποιο προβάδισμα στον γονέα με τον οποίο το τέκνο έχει αναπτύξει περισσότερο ισχυρούς δεσμούς ή στον γονέα που είχε μέχρι τότε την επιμέλεια ή de facto τη φροντίδα του.

Με δεδομένη την ύπαρξη του εν λόγω δεσμού του τέκνου προς το συγκεκριμένο γονέα, αυτός θεωρείται ότι έχει τη δυνατότητα αποτελεσματικότερης διαπαιδαγώγησης προς όφελος του ανήλικου και επομένως ότι είναι ο πλέον κατάλληλος για την επιμέλεια του, όμως υπό την αυτονόητη προϋπόθεση ότι ο ιδιαίτερος αυτός δεσμός του τέκνου προς τον ένα από τους γονείς του έχει αναπτυχθεί φυσιολογικά και αβίαστα ως ψυχική στάση, η οποία είναι προϊόν της ελεύθερης και ανεπηρέαστης επιλογής του ανήλικου, που έχει την στοιχειώδη ικανότητα διάκρισης. Πρέπει δε να λαμβάνεται ιδιαίτερα υπόψη ότι ο ανήλικος, που έχει ακόμη ατελή την ψυχοπνευματική ανάπτυξη και την προσωπικότητά του υπό διαμόρφωση,

υπόκειται ευχερώς σε επιδράσεις και υποβολές των γονέων ή άλλων, οι οποίες, έστω και χωρίς επίγνωση γενομένης, οδηγούν ασφαλώς στο σχηματισμό της μονομερούς διαμόρφωσης και προτίμησης προς τον ένα από τους γονείς, οπότε η προτίμησή του δεν εξυπηρετεί πάντοτε και το αληθές συμφέρον του. Κατά τούτα, είναι καθοριστικός παράγων η γνώμη του ανηλίκου, υπό τις ανωτέρω προϋποθέσεις.

Στην υπ' αριθμ. 1526/2017 απόφαση του, ο Άρειος Πάγος, επικυρώνοντας την υπ' αριθμ. 986/2016 απόφαση του Εφετείου Αθηνών ανέθεσε την επιμέλεια της ανήλικης κόρης στον πατέρα της με το σκεπτικό ότι «Ο ενάγων (ήδη αναιρεσίβλητος)...έχει αναπτύξει ισχυρό συναισθηματικό δεσμό με την ανήλικη κόρη του, η οποία τον υπεραγαπά και δεν θέλει να τον αποχωρισθεί, επιθυμία της είναι να διαμένει πάντοτε με τον πατέρα της,..... Η γιαγιά της ανήλικης από την πατρική πλευρά έχει ενεργό ρόλο στη φροντίδα της και η ανήλικη έχει αναπτύξει συναισθήματα αγάπης και σεβασμού προς αυτή και με μεγάλη ευχαρίστηση περνά πολλές ώρες στην οικία της γιαγιάς της στο ..., η οποία της εξασφαλίζει άριστες συνθήκες διαβίωσης ...».

Στην υπ' αριθμ. 6047/2018 απόφαση του, το Μονομελές Εφετείο Αθηνών, ανατρέποντας την υπ' αριθμ. 7184/2018 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών με την οποία είχε ανατεθεί προσωρινά η επιμέλεια των ανηλίκων στην μητέρα τους, ανέθεσε οριστικά την επιμέλεια αυτών στον πατέρα τους. Για τον σχηματισμό της δικαιοδοτικής του κρίσης το δικαστήριο έλαβε υπόψη του ότι «τα ανήλικα τέκνα των διαδίκων, τα οποία σημειωτέον ότι, παρά το γεγονός ότι είναι διαφορετικού φύλου και έχουν διαφορά ηλικίας 7 ετών, συνδέονται μεταξύ τους με βαθιά αισθήματα αγάπης και επιθυμούν να μεγαλώνουν μαζί» αλλά και την εκπεφρασμένη ρητή και μετ' επιτάσεως γνώμη αυτών να ζήσουν με τον πατέρα τους, έκρινε ότι «δεν είναι δυνατόν να αγνοηθεί η διαχρονική θέση των ανηλίκων τέκνων των διαδίκων, περί επιθυμίας τους να αναλάβει την επιμέλειά τους ο πατέρας τους, λαμβανομένου μάλιστα υπόψη, ότι το μεγαλύτερο από αυτά, Χ.,

ενηλικιώνεται σε τέσσερις περίπου μήνες από την επικοινωνία της με το δικαστή του Δικαστηρίου τούτου και έχει ήδη διαμορφώσει κατά μεγάλο βαθμό την προσωπικότητά της, με συνέπεια να μην υπόκειται ευχερώς σε οιαδήποτε υποβολή... Υπό τα ανωτέρω δεδομένα, χωρίς να παραβλέπονται τα ειλικρινή αισθήματα αγάπης και στοργής της εφεσίβλητης προς τα δύο τέκνα της ούτε η μέχρι σήμερα σημαντική συμβολή της στην ανατροφή και εν γένει ανάπτυξή τους, ούτε η επιτακτική ανάγκη της συνέχισης της τελευταίας, λαμβανομένων υπόψη α) του ιδιαίτερου δεσμού που έχει δημιουργηθεί μεταξύ των τέκνων των διαδίκων και του εκκαλούντος, β) της κατηγορηματικά και συνεχώς εκφραζόμενης ως άνω προτιμήσεώς τους που συνεκτιμάται από το Δικαστήριο, ύστερα και από τη στάθμιση του βαθμού της ωριμότητας καθενός από αυτά, γ) της επιθυμίας τους να συνεχίσουν να διαμένουν μαζί και να μην χωρίσουν, παρά τη διαφορά της ηλικίας τους, δ) της ηλικίας των άνω τέκνων που δεν έχουν ανάγκη ιδιαίτερης φροντίδας και περιποιήσεως πλέον της μητέρας τους, ε) της προσωπικότητας και της παιδαγωγικής καταλληλότητας του εκκαλούντος, όπως αυτή σκιαγραφείται θετικά στην ως άνω έκθεση της κοινωνικής λειτουργού, το πραγματικό συμφέρον των ανηλίκων τέκνων των διαδίκων, επιβάλλει να ανατεθεί οριστικά η επιμέλεια του προσώπου τους στον εκκαλούντα, ο οποίος παρέχει εχέγγυα ότι θα ανταποκριθεί με επάρκεια στα γονικά του καθήκοντα, με στόχο την ορθολογική ανάπτυξη και την ομαλή ψυχολογική εξέλιξη των τέκνων του μέσα σε ήρεμο οικογενειακό περιβάλλον. Η λύση αυτή δεν θα ανατρέψει βίαια τον διαμορφωμένο τρόπο ζωής των τέκνων των διαδίκων ούτε θα διαταράξει την ψυχική τους ισορροπία».

Γ) Η εν τοις πράγμασι άσκηση της επιμέλειας από τον έναν γονέα

Είναι συχνές οι περιπτώσεις όπου τα τέκνα μετά την διακοπή της οικογενειακής συμβίωσης, διαμένουν με έναν εκ των δύο γονέων και συνηθέσασα με την μητέρα τους κατόπιν κοινής μεταξύ των γονέων συμφωνίας. Εφόσον όμως οι πρώην σύζυγοι

επιθυμούν μεταγενέστερα λόγω προστριβών και διαφωνιών, να ανατρέψουν, τη συμφωνία αυτή, το Δικαστήριο με γνώμονα το απόλυτο συμφέρον του τέκνου συνεκτιμά κατά την κρίση του για την ανάθεση σε έναν εξ αυτών της επιμέλειας το ποιος γονέας στην πράξη ασκούσε την επιμέλεια του ανηλίκου μετά την διακοπή της συμβίωσης και μέχρι εκείνη τη στιγμή υπό την προϋπόθεση ότι είναι και αυτοτελώς κατάλληλος για την άσκηση του γονεϊκού του ρόλου.

Στην υπ' αριθμ. 225/2018 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Πατρών όπου την επιμέλεια του τέκνου ασκούσε τόσο η μητέρα όσο και ο πατέρας σε διαφορετικά χρονικά διαστήματα, πλην όμως η μητέρα μετέβαλλε συνεχώς γνώμη για τον τόπο διαμονής του τέκνου, το δικαστήριο έκρινε ότι «ο αιτών - καθ' ου η αίτηση είχε αναλάβει τη φροντίδα και την ανατροφή της ανήλικης, επιδεικνύοντας συνέπεια και ισχυρό αίσθημα καθήκοντος στην ανατροφή αυτής, συνεπικουρούμενος από την οικογένειά του, για περισσότερα από 4 έτη, εξασφαλίζοντας στην ανωτέρω ανήλικη ένα αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης, παρέχοντας σ' αυτή κάθε είδους υλική και ψυχική υποστήριξη. Ειδικότερα πιθανολογήθηκε ότι ο αιτών, στον οποίο η καθ' ης η αίτηση εν τοις πράγμασι είχε αναθέσει την επιμέλεια της ανήλικης φρόντιζε για τη σωστή ανατροφή και εκπαίδευση της ανήλικης...είχε δημιουργήσει το κατάλληλο περιβάλλον για την ανάπτυξή της ενώ η αιτούσα - καθ' ης η αίτηση, μετέβαλε συνεχώς γνώμη ως προς τη διαβίωση της ανήλικης, προκαλώντας στην τελευταία ανασφάλεια και αβεβαιότητα. Επομένως, αυτός ο οποίος μπορεί να προσφέρει ένα σταθερό και ασφαλές οικογενειακό περιβάλλον, προκειμένου η ανήλικη να βοηθηθεί στην ομαλή ανάπτυξη και διαμόρφωση της προσωπικότητάς της, είναι ο αιτών - καθ' ου».

Τέλος δέον να τονιστεί ότι αμφισβητείται το κατά πόσο είναι κρίσιμη η περιουσιακή-οικονομική κατάσταση κάθε γονέα ως κριτήριο για την ανάθεση της επιμέλειας του τέκνου. Αν και εν αρχή

δεν γίνονται τέτοιου είδους διακρίσεις με βάση την αρχή της ισότητας, πλην όμως είναι στοιχείο που λαμβάνεται υπόψη συσχετιζόμενο με την δυνατότητα του γονέα να παρέχει ένα σταθερό περιβάλλον ανάπτυξης του τέκνου.

Κατά τούτο στην ΑΠ 882/2015 αν και τονίζεται η αρχή της μη διάκρισης με κριτήριο τις οικονομικές δυνάμεις των γονέων, φαίνεται να οδηγούμαστε σε λήψη υπ' όψιν της περιουσιακής κατάστασης των μερών, πλην όμως όχι ως αποκλειστικό κριτήριο αλλά ως συνυπολογιζόμενο με τα λοιπά καθώς στη δικαστική κρίση, σχετικά με το συμφέρον του παιδιού, καταλείπεται ευρύ πεδίο ώστε, να ληφθούν υπόψη όλες οι σχέσεις και οι περιστάσεις, που θα οδηγήσουν σε ρύθμιση τέτοια, που να εξυπηρετείται καλύτερα το συμφέρον του ανηλίκου τέκνου.

Δ) Η προσωπικότητα και η παιδαγωγική καταλληλότητα του κάθε γονέα, η πνευματική τους ανάπτυξη και η δράση τους στο κοινωνικό σύνολο, η ικανότητα προσαρμογής τους στις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας μέσα στα πλαίσια της λογικής και ορθολογικής αντιμετώπισης των θεμάτων των νέων.

Είναι σαφές ότι η προσωπικότητα των γονέων καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την κρίση περί της καταλληλότητας τους για την ανάθεση της επιμέλειας και της ανατροφής των ανηλίκων και εκτιμάται από το Δικαστήριο. Η αστάθεια του χαρακτήρα, οι τυχόν υπάρχουσες ψυχικές διαταραχές και οι εξαρτήσεις, η άστατη και ανώριμη συμπεριφορά, κατατείνουν στην κρίση περί ακαταλληλότητας του ενός γονέα και της ανάθεσης της επιμέλειας στον άλλο. Αντίθετα, η δυνατότητα του γονέα να επικοινωνεί ουσιαστικά με το ανήλικο τέκνο και να αφογκράζεται τους προβληματισμούς του, η συναισθηματική του ωριμότητα και η λειτουργία του ως προτύπου για την ζωή του ανηλίκου συνηγορούν στην κρίση περί της καταλληλότητας αυτού για την ανάληψη της φροντίδας και επιμέλειας του τέκνου.

Ενδεικτικά στην υπ' αριθμ. 7765/2016 απόφαση του Μονομελούς Πρωτοδικείου Αθηνών η επιμέλεια ανατέθηκε στον πατέρα καθώς κρίθηκε η ακαταλληλότητα της μητέρας η οποία δημιουργούσε φοβίες και ανασφάλεια στα τέκνα της. Μάλιστα στην υπό κρίση υπόθεση η αλλαγή του σχολικού περιβάλλοντος των τέκνων κρίθηκε μικρότερης σημασίας από την ανάγκη για την εν γένει ομαλή εξέλιξη της ζωής τους.

Το Δικαστήριο έκρινε ότι «η καθ' ης υποβάλει τα ανήλικα τέκνα εναντίον του αιτούντος και του εν γένει οικογενειακού περιβάλλοντος, δημιουργώντας τους φοβίες και συναισθηματική ανασφάλεια και για το λόγο αυτό επιβάλλεται η μεταβολή των όρων διαβίωσής τους. Τούτο είτε οφείλεται στην ένταση των σχέσεων της καθ' ης με τον αιτούντα, καθόσον κατ' επανάληψη τον εμποδίζει από την απρόσκοπτη επικοινωνία με τα τέκνα και είναι αρνητική στις κοινωνικές επαφές των ανηλίκων τέκνων με πρόσωπα του οικογενειακού περιβάλλοντος, είτε σε θέμα ψυχικής υγείας της καθ' ης έχει το ίδιο αποτέλεσμα, ήτοι τη διατάραξη της ομαλής ψυχοσωματικής ανάπτυξης των ανηλίκων τέκνων των διαδίκων ηλικίας 13 και 11 ετών, τα οποία προκειμένου να αναπτύξουν την προσωπικότητά τους και να μορφωθούν έχουν ανάγκη να διαβιούν σε ήρεμο οικογενειακό περιβάλλον, χωρίς εντάσεις και προβλήματα, απόρροια ιδίως της έντασης στις σχέσεις των διαδίκων, που ενίοτε συνεπάγεται έντονα επεισόδια, επέμβαση αστυνομικών αρχών, εισαγγελικές παραγγελίες για κοινωνική έρευνα κλπ... ενόψει δε τούτων και ο ισχυρισμός ότι δεν είναι σωστό τα ανήλικα τέκνα ν' αλλάξουν σχολικό περιβάλλον στη μέση της χρονιάς, πρέπει ν' απορριφθεί αφού η όποια ταλαιπωρία τους κατά τη διαδικασία αλλαγής σχολείου είναι μικρότερης σημασίας από την ανάγκη για ομαλή εξέλιξη της εν γένει ζωής τους».

Στην υπ' αριθμ. 824/2018 απόφαση του ο Άρειος Πάγος επικύρωσε την απόφαση του Εφετείου και ανέθεσε την επιμέλεια των ανηλίκων τέκνων αποκλειστικά στον πατέρα, καθώς κρίθηκε ότι

η μητέρα επιχειρούσε να αναθρέψει και να διαπαιδαγωγήσει το ανήλικο με ιδιόμορφο τρόπο, του μιλούσε μόνο αγγλικά και το απέτρεπε να συναναστρέφεται με τα άλλα παιδιά της ηλικίας του με αποτέλεσμα ο ανήλικος να είναι εσωστρεφής, φοβισμένος και απομονωμένος. Το Δικαστήριο έκρινε ότι «το καλώς νοούμενο συμφέρον του ανήλικου τέκνου των διαδίκων, ...είναι να ανατεθεί η επιμέλεια αυτού αποκλειστικά στον πατέρα του - ...ότι το γεγονός ότι η εφεσίβλητη επιθυμούσε την ανατροφή του ανήλικου με τέτοιο τρόπο ώστε αυτός να απομονώνεται και να μην κοινωνικοποιείται όπως τα υπόλοιπα παιδιά της ηλικίας του, ότι κατά το έτος 2011 εξαφανίστηκε μαζί με τον ανήλικο από την οικογενειακή στέγη για χρονικό διάστημα τεσσάρων μηνών, επιχειρώντας μάλιστα να αναχωρήσει για τις Η.Π.Α., όπου ζει η οικογένειά της, ότι αφού επέστρεψε στην κατοικία της ..στη συνέχεια τον Ιούλιο του έτους 2012 αυτοβούλως εγκατέλειψε και πάλι τη συζυγική κατοικία, καθώς και το ότι δεν έχει σταθερή και μόνιμη εργασία, χωρίς να εμποδίζεται προς τούτο από λόγους υγείας ή ηλικίας, καταδεικνύουν ότι ο χαρακτήρας της εφεσίβλητης είναι ασταθής και ως εκ τούτου δεν είναι το πλέον κατάλληλο πρόσωπο προκειμένου να επιμεληθεί, στο παρόν χρονικό διάστημα, για την ομαλή ανάπτυξη του ανήλικου τέκνου της».

Αλλά και στην υπ' αριθμ. 10/2018 απόφαση του το Μονομελές Πρωτοδικείο Κορίνθου ανέθεσε την επιμέλεια στον πατέρα λαμβάνοντας υπόψη ότι «οι δύο ανήλικοι υιοί των διαδίκων... αν και έδειξαν να τρέφουν αισθήματα αγάπης και για τους δύο γονείς τους, διατύπωσαν παράπονα και εξέφρασαν την πικρία τους, επειδή η μητέρα τους αφενός αδυνατεί να αναπτύξει μία ουσιαστική επικοινωνία μαζί τους και να διαχειρισθεί τα συναισθήματα της και ειδικότερα το θυμώδη χαρακτήρα της, παρουσιάζοντας μία συνεχώς εριστική συμπεριφορά έναντι του προσώπου τους και αφετέρου επιτρέπει σε μέλη του στενού συγγενικού της περιβάλλοντος (όπως στον παππού τους και πατέρα της) να εκδηλώνουν μία τιμωρητική διάθεση προς αυτά, χωρίς να υπάρξει σοβαρός λόγος προς τούτο».

Ε) Δυνατότητα αυτοπρόσωπης παρουσίας και συνδρομή στην άσκηση της επιμέλειας από λοιπά πρόσωπα

Πέραν της προσωπικότητας και της παιδαγωγικής καταλληλότητας των γονέων το δικαστήριο λαμβάνει υπόψη του και την δυνατότητα αυτοπρόσωπης παρουσίας του γονέα στην ζωή του τέκνου. **Ο γονέας θα πρέπει να μπορεί να αφιερώνει καθημερινά χρόνο στο τέκνο του, διαφορετικά ελλείπει ο δικαιολογητικός παράγοντας της ανάθεσης της επιμέλειας σε αυτόν.** Ωστόσο, οι απαιτητικοί ρυθμοί εργασίας στην σύγχρονη ζωή και η ανάγκη εξασφάλισης ενός minimum διαβίωσης στερούν από τους γονείς την δυνατότητα να βρίσκονται όλη την ημέρα με το τέκνο τους. Ο κανόνας είναι ότι κάθε γονέας θα εργάζεται και θα απουσιάζει από την οικία για κάποιες ώρες της ημέρας, σε διαφορετική περίπτωση πιθανότατα θα υπάρχει πρόβλημα ανεργίας και συνακόλουθα πρόβλημα βιοπορισμού, άρα η αίτηση για ανάληψη της επιμέλειας μάλλον θα απορριφθεί ήδη εξ αυτού του λόγου, μολονότι ο θεσμός της διατροφής αμβλύνει κατά τι αυτό το πρόβλημα.

Στη συνήθη περίπτωση κατά την οποία ο γονέας λείπει αρκετές ώρες από το σπίτι, την έλλειψη αυτή θα πρέπει να αναπληρώνουν τουλάχιστον άλλα πρόσωπα, ιδίως οι στενοί συγγενείς του ανηλίκου ή πρόσωπα εμπιστοσύνης του γονέα που αποδεδειγμένα φροντίζουν τον ανήλικό όπως λχ μια παιδαγωγός που θα έχει αναλάβει να συνεπικουρεί τον γονέα στην φροντίδα του τέκνου όταν εκείνος απουσιάζει.

Σε κάθε πάντως περίπτωση, ο γονέας του ανηλίκου δε θα μπορεί να αφηθεί ολοκληρωτικά στην αναπλή-

ρωσή του από τα παραπάνω πρόσωπα, τα οποία δύνανται μεν να τον συνεπικουρούν, όχι όμως και εξ ολοκλήρου να τον αντικαθιστούν.

ΣΤ) Αντί Επιλόγου

Αναντίρρητα, με την σταδιακή ωρίμανση του κοινωνικού περιβάλλοντος θα κερδίζουν έδαφος και άλλες λύσεις ως προς την άσκηση της επιμέλειας των τέκνων και κυρίως αυτή της από κοινού άσκησης της (για την οποία μπορείτε να ενημερωθείτε από το πρόσφατο σημείωμά μας), η οποία αντικειμενικά είναι προτιμότερη από απόψεως τόσο διαπαιδαγώγησης του ανηλίκου, όσο και εμπέδωσης της αρχής της ισότητας των γονέων αναφορικά με το δικαίωμα απόλαυσης του γονεϊκού ρόλου τους.

Όσο όμως οι προστριβές και οι συγκρούσεις μεταξύ των γονέων καθιστούν μονόδρομο την ανάθεση της επιμέλειας των τέκνων σε ένα εξ αυτών, επιβάλλεται να επιλεχθεί το πρόσωπο που θεωρείται καταλληλότερο για την ενάσκηση των καθηκόντων αυτών με γνώμονα το απόλυτο συμφέρον του τέκνου. Η ποικιλία των κριτηρίων που δύναται να λάβει υπόψη του το Δικαστήριο, σχετιζόμενα τόσο με το πρόσωπο του ίδιου του ανηλίκου, όσο και με το πρόσωπο των γονέων του αλλά και τις εν γένει διαμορφωμένες ή δυνάμενες να διαμορφωθούν συνθήκες διαβίωσης απαιτούν διεξοδική προετοιμασία και στενή συνεργασία του γονέα με τον νομικό του παραστάτη προκειμένου να αναδειχθεί κάθε πτυχή της υπό κρίση υπόθεσης που θα συνεκτιμηθεί από το Δικαστήριο προκειμένου να κριθεί το αληθινό συμφέρον του τέκνου και συνακόλουθα να επιτευχθεί το αιτούμενο από τον γονέα που είναι η ανάθεση στον ίδιο της επιμέλειας του τέκνου.

Η ΣΚΟΠΙΜΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΚΑΤΑΧΩΡΙΣΗΣ ΚΟΙΝΟΤΙΚΟΥ ΣΧΕΔΙΟΥ ΜΕ ΑΦΟΡΜΗ ΤΗΝ ΑΝΤΙΔΙΚΙΑ ΓΙΑ ΤΟ IQOS

Γιώργος Ψαράκης,
ΜΔΕ, LL.M. (LSE), PgCert

Απρίλιος 2019

Στο παρόν σημείωμα παρουσιάζεται η αντιδικία της PMI με την Shunbao σε σχέση με το σχέδιο της γνωστής συσκευής θέρμανσης καπνού IQOS. Με αφορμή την ενδιαφέρουσα αυτή υπόθεση, σταχυολογούνται κάποιες βασικές γνώσεις αναφορικά με το κοινοτικό σχέδιο και την σκοπιμότητα καταχώρισής του από ελληνικές επιχειρήσεις.

Το Ανώτατο Δικαστήριο του Ηνωμένου Βασιλείου εξέδωσε στις αρχές του έτους προσωρινή διάταξη με πανευρωπαϊκή ισχύ με την οποία απαγορεύτηκε η εισαγωγή στην Ευρωπαϊκή Ένωση συσκευής θέρμανσης καπνού παρόμοιας με το σύστημα IQOS της Philip Morris International ("PMI"), λόγω προστασίας του τελευταίου ως Κοινοτικού Σχεδίου. Η διάταξη εκδόθηκε κατά της κινεζικής εταιρείας Shenzhen Shunbao Technology Co. Ltd ("Shunbao"), η οποία σκόπευε, σύμφωνα με ανακοινώσεις, να εκθέσει παρόμοια με την IQOS συσκευή σε έκθεση συστημάτων θέρμανσης καπνού στην Αγγλία.

Το σύστημα "IQOS" αποτελεί την ναυαρχίδα των προϊόντων μειωμένου κινδύνου της PMI (Reduced-Risk Products). Είναι μια συσκευή θέρμανσης καπνού που αποτελείται από ένα φορτιστή και μια βάση (θήκη) για τις ράβδους καπνού. Η PMI είχε ήδη προβεί σε καταχώριση του σχεδίου ως κοινοτικού, στο Γραφείο Διανοπτικής Ιδιοκτησίας της Ε.Ε. στις 16/1/2015 (αριθμός σχεδίου RCD 001428379-0001). Η εν λόγω προστασία ισχύει για 5 έτη από την καταχώριση, και μπορεί ο δικαιούχος να την ανανεώνει για 5 έτη κάθε φορά, με μέγιστο χρονικό διάστημα προστασίας τα 25 έτη.

Η PMI είχε ήδη λάβει γνώση ότι η Shunbao εμπορευόταν στην Ασία σύστημα θέρμανσης καπνού με τον τίτλο "AMO", όπου, όμως, η βάση των ράβδων ήταν σχεδόν η ίδια οπτικά με το δικό της σύστημα IQOS. Όταν λοιπόν πληροφορήθηκε, μέσα από την διαδικτυακή σελίδα "ALIBABA", ότι η Shunbao σκόπευε να παρουσιάσει το "AMO" στην έκθεση VAPER UK, μια υψηλής επισκεψιμότητας έκθεση στην Αγγλία, η PMI ζήτησε, και τελικώς πέτυχε, την έκδοση από το Ανώτατο Δικαστήριο του Ηνωμένου Βασιλείου προσωρινής διαταγής

απαγόρευσης διάθεσης του επίμαχου προϊόντος εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Η αίτηση κατατέθηκε από την PMI χωρίς να κοινοποιηθεί και να ζητηθεί η παράσταση της Shunbao ενώπιον του Άγγλου δικαστή, λόγω του κατεπείγοντος της κατάστασης και ενόψει της επικείμενης διεξαγωγής της εκθέσεως "VAPER". Η PMI ζήτησε την έκδοση της εν λόγω διάταξης από το Δικαστήριο του Η.Β., βάσει της παρεχόμενης δυνατότητας από τον Κοινοτικό Κανονισμό (6/2002), λόγω του ότι η Shunbao δεν εδρεύει εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Βασικός παράγοντας υπέρ της τελικής έκδοσης της προσωρινής δικαστικής διάταξης ήταν προφανώς η ομοιότητα της εμφάνισης των δύο προϊόντων-σχεδίων. Κριτήριο, ωστόσο, έκδοσής της αποτέλεσε και η σκέψη του Άγγλου δικαστή ότι το "AMO" παρουσιαζόταν ως ενδεχόμενα κατώτερης ποιότητας προϊόν χωρίς τα ίδια πλεονεκτήματα μειωμένου κινδύνου στην υγεία των χρηστών. Μια όχι τόσο καλή εμπειρία του χρήστη της συσκευής "AMO", πιθανότατα θα επηρέαζε αρνητικά τις πωλήσεις όλων των προϊόντων θέρμανσης καπνού, άρα και της συσκευής "IQOS". Αυτός ο κίνδυνος δεν μπορούσε να αποτραπεί, σύμφωνα με τον Άγγλο δικαστή, παρά μόνο με άμεση απαγόρευση διάθεσης του προϊόντος της Shunbao.

Αποτέλεσμα της διάταξης είναι ότι τελικά οι διοργανωτές της VAPER EXPO δεν επιτρέψανε στην Shunbao να εκθέσει το προϊόν της και ότι η βάση "AMO" αποκλείστηκε από τις ευρωπαϊκές αγορές, τουλάχιστον προς το παρόν. **Αξίζει να τονιστεί ότι η συσκευή "AMO" δεν είχε αντιγράψει κανένα σήμα της PMI, με άλλα λόγια πάνω στη συσκευή**

αναγραφόταν τελείως διαφορετική ένδειξη, και συγκεκριμένα ο τίτλος «ΑΜΟ».

Θέτοντας την παραπάνω υπόθεση ως παράδειγμα, μπορούμε να αναφέρουμε τα εξής σε σχέση με το Κοινοτικό Σχέδιο:

1. Τα σημαντικότερα περιουσιακά στοιχεία των σύγχρονων επιχειρήσεων αρκετές φορές αποτελούν αντικείμενα διανοητικής ιδιοκτησίας, άυλα δηλαδή δικαιώματα. Το κοινοτικό σχέδιο αποτελεί ένα τέτοιο δικαίωμα που όμως δεν είναι τόσο γνωστό όσο άλλα (ευρεσιτεχνίες, σήματα κτλ.). Παρατηρούμε όμως, ότι στην παραπάνω υπόθεση ήταν το καθοριστικό δικαίωμα το οποίο και τελικώς προστάτευσε πανευρωπαϊκά το προϊόν της ΡΜΙ. Αυτό διότι ούτε παραβίαση του σήματός της υπήρξε, αλλά ούτε, όπως προκύπτει εξ όσων γνωρίζουμε, της ευρεσιτεχνίας της, δηλαδή του τρόπου λειτουργίας του συστήματος θέρμανσης. Η αντίπαλη συσκευή έφερε διαφορετική ένδειξη πάνω στο σώμα της ("ΑΜΟ") και ενσωμάτωνε διαφορετικό μηχανισμό λειτουργίας· μόνο ο σχεδιασμός του προϊόντος ήταν παρόμοιος.

2. Με βάση την ισχύουσα κοινοτική νομοθεσία, μπορεί ο δικαιούχος του κοινοτικού σχεδίου να απαγορεύσει την διάθεση οιασδήποτε προϊόντος παραβιάζει το δικαίωμά του πανευρωπαϊκά, χωρίς να υπάρχει ανάγκη να διεξαχθεί δικαστικό αγώνα σε κάθε κράτος μέλος της Ε.Ε.. **Αρκεί να εκδοθεί η οικεία δικαστική απόφαση από το δικαστήριο που έχει την έδρα του ο προσβολέας, ή αν αυτός έχει την έδρα του εκτός Ε.Ε., από το δικαστήριο που έχει την έδρα της η δικαιούχος του κοινοτικού σχεδίου.** Έτσι έγινε και στην επίμαχη υπόθεση: επειδή η επιχείρηση που παραβίαζε το δικαίωμα της ΡΜΙ είχε έδρα εκτός Ε.Ε., αρμόδια δικαστήρια για να εκδώσουν την «πανευρωπαϊκή διαταγή» ήταν αυτά της έδρας της δικαιούχου επιχείρησης, άρα του Ηνωμένου Βασιλείου.

3. Δυνατότητα προστασίας έχει ο δικαιούχος όχι μόνο όταν παραβιάζεται το δικαίωμά του αλλά και

όταν επίκειται μια τέτοια παραβίαση. Έτσι έγινε και στην παραπάνω υπόθεση: η παρουσίαση της συσκευής της εταιρείας Shunbao επρόκειτο να γίνει σε έκθεση στην Αγγλία· **δεν είχε λάβει χώρα, όμως, ακόμα η έκθεση.** Αυτή η επικείμενη παρουσίαση απαγορεύτηκε και άρα προστατεύτηκε προληπτικά το δικαίωμα της ΡΜΙ.

4. Λόγω του κατεπείγοντος χαρακτήρα των εν λόγω δικαστικών αποφάσεων (ασφαλιστικά μέτρα), αυτά μπορούν να διαταχθούν, σε αρχικό στάδιο, και χωρίς να ακουστεί η άλλη πλευρά, η εταιρεία δηλ. που φέρεται να παραβιάζει το καταχωρισμένο κοινοτικό σχέδιο. Αυτό έγινε και στην επίμαχη υπόθεση: η έκδοση της παραπάνω δικαστικής διάταξης έλαβε χώρα χωρίς να ακουστεί η SHUNBAU.

5. Απαραίτητη προϋπόθεση για να τύχει της προστασίας των σχεδίων της ως καταχωρισμένων η εκάστοτε εταιρεία, είναι να έχει πρώτα προβεί σε καταχώριση αυτών ως εθνικών ή, κατά προτίμηση, ως κοινοτικών, με αίτηση που υποβάλει στο Γραφείο Διανοητικής Ιδιοκτησίας στο Αλικάντε της Ισπανίας. Η αίτηση υποβάλλεται ηλεκτρονικά και τα τέλη για κάθε σχέδιο είναι μόλις 350 ευρώ.

6. Η προστασία στην ελληνική επικράτεια παρέχεται μόνο από τα ειδικά δικαστήρια των Αθηνών και της Θεσσαλονίκης. Εκεί υπάρχουν δικαστές που έχουν ειδικευτεί στο κοινοτικό σχέδιο και Σήμα της Ε.Ε., ώστε να παρέχεται η καλύτερη δυνατόν προστασία με εναρμονισμένη κατά το εφικτό εφαρμογή του δικαίου εντός της Ε.Ε..

7. Εφόσον προκύψει προσβολή του δικαιώματος στο σχέδιο, το αίτημα λήψης ασφαλιστικών μέτρων μπορεί να συνίσταται στην άμεση ανάκληση των προϊόντων που παραβιάζουν το καταχωρισμένο σχέδιο και στην απαγόρευση διάθεσής αυτών, χωρίς φυσικά να αποκλείεται κατόπιν και η αξίωση αποζημίωσης, όπως και ποινικές κυρώσεις κατά του προσβολέα βάσει της νομοθεσίας για την προστασία από τον αθέμιτο ανταγωνισμό.

8. 2.000 καταχωρίσεις κοινοτικών σχεδίων περίπου έχουν λάβει χώρα μέχρι σήμερα από επιχειρήσεις που έχουν την έδρα τους στην Ελλάδα. Από συσκευασίες προϊόντων (μπουκάλια κτλ.) και είδη ένδυσης και μεταφοράς (φορέματα, τσάντες κτλ.), μέχρι έπιπλα, παιχνίδια, ρολόγια και κοσμήματα. Παρατηρούμε, επομένως, ότι και οι ελληνικές επιχειρήσεις, κάθε χρόνο και περισσότερες, αναγνωρίζουν την αξία της καταχώρισης του κοινοτικού σχεδίου, θέτοντας στην φαρέτρα των μέσων προστασίας των άυλων περιουσιακών τους αγαθών και τα όπλα του κοινοτικού δικαίου.

9. Προσφάτως ετέθησαν ενώπιον των ελληνικών δικαστηρίων τρεις υποθέσεις κοινοτικού σχεδίου με αντικείμενο τσάντες στις δύο περιπτώσεις και

ενδύματα στην τρίτη. Και στις τρεις υποθέσεις τα ελληνικά δικαστήρια δικαίωσαν τους δικαιούχους και απαγόρευαν την διάθεση των προϊόντων που προσέβαλαν τα σχέδια.

10. Σαν τελική σκέψη πρέπει να ειπωθεί ότι τις τελευταίες δεκαετίες έχει αποδειχθεί πως το σχέδιο ενός προϊόντος και η εμφάνισή του συντελεί καθοριστικά στην εμπορική του επιτυχία. Στην εποχή της πληθώρας των καταναλωτικών αγαθών, η διαφοροποίηση μέσω της αισθητικής προσέγγισης και εμφάνισης παρέχει στην επιχείρηση το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα που απαιτείται για να υπερέχει. Η καταχώριση του σχεδίου αποτελεί μια ορθή τακτική διατήρησης και προστασίας αυτού του ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος.

ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΕΣ ΑΠΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΝΟΜΟ ΑΠΟΔΟΧΗ ΤΗΣ

Γιώργος Κεφαλάς,
L.L.M. mult, M.Sc.

Λίγοι είναι εκείνοι που έχουν τις αναγκαίες νομικές γνώσεις, ώστε να γνωρίζουν επακριβώς τις διαδικασίες βάσει των οποίων κληρονομούν. Ένας σημαντικός αριθμός προσώπων αγνοεί, για παράδειγμα, ότι προκειμένου να μην καταστεί κληρονόμος πρέπει να αποποιηθεί την κληρονομία ή ότι η αποποίηση αυτή πρέπει να γίνει εντός συγκεκριμένης προθεσμίας. Συνέπεια αυτού είναι ότι συχνά πρόσωπα αντιμετωπίζουν αξιώσεις δανειστών του θανόντος εξαιτίας μίας κληρονομιάς την οποία δεν γνωρίζουν καν ότι έχουν αποδεχτεί. Τι μπορεί άραγε να κάνει ο γιος που, επειδή νόμιζε ότι ο θανών πατέρας του δεν είχε τίποτα στο όνομά του, θεώρησε ότι εφόσον δεν αποδεχτεί την κληρονομία δεν έχει καμία υποχρέωση από αυτήν, και ξαφνικά η Τράπεζα του ζητά να καταβάλει ένα δυσθεώρητο ποσό για το δάνειο του πατέρα του; Ακολουθώντας επιχειρείται μία συνοπτική παράθεση των δυνατοτήτων που έχει στη φαρέτρα του ο κληρονόμος αυτός.

1. Εισαγωγικά

Σύμφωνα με το ισχύον στην Ελλάδα κληρονομικό δίκαιο, από τη στιγμή του θανάτου του κληρονομούμενου, οι κληρονόμοι του αποκτούν αμέσως και χωρίς καμία άλλη διαδικαστική ενέργεια την κληρονομία του. Αν για κάποιον λόγο κληρονόμος δεν επιθυμεί να αποκτήσει την κληρονομία του θανόντος (λ.χ. επειδή ο θανών είχε μεγάλα χρέη), τότε θα πρέπει να προχωρήσει σε δήλωση αποποίησης της κληρονομίας μέσα σε προθεσμία τεσσάρων μηνών, η οποία ξεκινά από τη στιγμή που το εν λόγω πρόσωπο μαθαίνει ότι ο ίδιος είναι κληρονόμος του θανόντος. Σε περίπτωση που δεν προβεί σε δήλωση αποποίησης μέσα στην προθεσμία αυτή των τεσσάρων μηνών, θεωρείται ότι έχει αποδεχθεί την κληρονομία, με συνέπεια να αποκτά, αφενός, τα περιουσιακά στοιχεία του κληρονομούμενου, αλλά, παράλληλα, και τα τυχόν χρέη αυτού.

Οι ως άνω διατάξεις λίγο είναι γνωστές στον μέσο συναλλασσόμενο. Δεν είναι λίγοι εκείνοι που θεωρούν ότι, από τη στιγμή που δεν κάνουν κάποια διαδικασία για να αποδεχθούν την κληρονομία, αυτό σημαίνει αυτομάτως ότι την αποποιούνται και, συνεπώς, καμία ευθύνη δεν έχουν για τα χρέη του θανόντος συγγενή τους. Η εσφαλμένη αυτή αντίληψη, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι τα τελευταία έτη, ιδίως λόγω της οικονομικής κρίσης, πολλές κληρονομίες είναι υπερχρεωμένες (λ.χ. επειδή ο θανών πατέρας του κληρονόμου ήταν εγγυητής σε δάνεια που δεν έχουν αποπληρωθεί),

δημιουργεί συχνά πολύ επικίνδυνες καταστάσεις για τους κληρονόμους.

Τι μπορεί να κάνει ένας κληρονόμος σε μία τέτοια περίπτωση; Οι πιθανές λύσεις παρουσιάζονται κατωτέρω:

2. Ο κληρονόμος δεν γνωρίζει ότι κληρονομεί

Η πρώτη σανίδα σωτηρίας του κληρονόμου που άθελα του έχει κληρονομήσει τα χρέη του θανόντος επειδή παρήλθε η ως άνω τετράμηνη προθεσμία χωρίς να αποποιηθεί είναι να επικαλεστεί ότι δεν γνώριζε ότι είναι κληρονόμος. Η άγνοια ενός προσώπου για το κληρονομικό του δικαίωμα μπορεί να οφείλεται σε περισσότερους λόγους. Ειδικότερα:

α) Ο κληρονόμος αγνοεί τα ίδια τα πραγματικά περιστατικά που τον καθιστούν κληρονόμο. Έτσι, για παράδειγμα, ο κληρονόμος μπορεί να αγνοεί τον ίδιο τον θάνατο του κληρονομούμενου ή την ύπαρξη διαθήκης βάσει της οποίας κληρονομεί ή μπορεί να μην γνωρίζει ότι ο αρχικός κληρονόμος για κάποιον λόγο δεν αποδέχθηκε την κληρονομία και, συνεπώς, η κληρονομία πηγαίνει σε αυτόν. Οι περιπτώσεις αυτές είναι συνήθεις ιδίως όταν η κληρονομία καταλήγει τελικά σε κάποιον μακρινό συγγενή (π.χ. στον ανιψιό του θανόντος) και όταν δεν υπάρχουν συχνές επαφές μεταξύ των μελών μίας ευρύτερης οικογένειας. Στο πλαίσιο αυτό, η υπ' αριθμ. 7110/2018 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Θεσσαλονίκης έκρινε ότι δεν είχε

ξεκινήσει η τετράμηνη προθεσμία αποποίησης ως προς τα αδέρφια του ενάγοντος, τα οποία δεν είχαν πληροφορηθεί ότι τα τέκνα και τα εγγόνια του θανόντος είχαν προηγουμένως αποποιηθεί την κληρονομία, ενώ το γεγονός ότι διατηρούσαν τυπικές οικογενειακές σχέσεις μεταξύ τους δεν αναιρεί την άγνοιά των αδερφών για την αποποίηση των λοιπών μελών της οικογένειας.

β) Ο κληρονόμος αγνοεί το σύστημα κτήσης της κληρονομίας, αγνοεί δηλαδή ότι με τον θάνατο του κληρονομούμενου αποκτά την κληρονομία ο ίδιος. Η άγνοια εδώ δεν εντοπίζεται στα πραγματικά περιστατικά, όπως στην ανωτέρω περίπτωση, αλλά στο ίδιο το κληρονομικό δίκαιο, που προβλέπει ότι με τον θάνατο ενός προσώπου αυτομάτως η περιουσία του πηγαίνει στους κληρονόμους του. Η περίπτωση αυτή δυσχερώς γίνεται δεκτή από τα δικαστήρια, διότι οι περισσότεροι γνωρίζουν καλώς ότι άπαξ και αποβιώσει ο θανών κληρονομείται από τους κληρονόμους του. Μπορεί, ωστόσο, να γίνει δεκτή αναφορικά με άτομα που ουδεμία σχετική γνώση θα μπορούσαν να έχουν.

Στις δύο ως άνω περιπτώσεις γίνεται δεκτό από τα δικαστήριά μας ότι έως τη στιγμή που ο κληρονόμος μάθει ότι κληρονομεί δεν τρέχει η τετράμηνη προθεσμία της αποποίησης. Συνεπώς, θα πρέπει ο κληρονόμος ευθύς μόλις μάθει τα κρίσιμα περιστατικά που τον καθιστούν κληρονόμο, εφόσον δεν επιθυμεί την κληρονομία, να σπεύσει να υποβάλει τη δήλωση αποποίησης στο αρμόδιο Ειρηνοδικείο.

3. Ο κληρονόμος δεν γνωρίζει το νομικές διατάξεις σχετικά με την αποδοχή και την αποποίηση της κληρονομίας

Διαφορετική είναι η περίπτωση όταν ο κληρονόμος γνωρίζει μεν ότι είναι κληρονόμος, αλλά αγνοεί ότι πρέπει να αποποιηθεί προκειμένου να μην λάβει την κληρονομία, αλλά και ότι η αποποίηση πρέπει να γίνει εντός συγκεκριμένης (τετράμηνης) προθεσμίας.

Στην περίπτωση αυτή ο κληρονόμος αγνοεί ουσιαστικά τις διατάξεις που αναφέραμε εισαγωγικά. Με την παρέλευση, λοιπόν, τεσσάρων μηνών από τότε που έμαθε ότι κληρονομεί, ο κληρονόμος θεωρείται ότι έχει αποδεχθεί την κληρονομία. **Μοναδική πλέον λύση είναι, εντός έξι μηνών από τη στιγμή που θα μάθει τις κρίσιμες νομικές διατάξεις - δηλαδή ότι πρέπει να αποποιηθεί την κληρονομία εφόσον δεν την επιθυμεί και μάλιστα εντός προθεσμίας τεσσάρων μηνών - να ασκήσει στο αρμόδιο δικαστήριο αγωγή ακύρωσης της αποδοχής της κληρονομίας (η οποία προκύπτει από το ότι δεν αποποιήθηκε μέσα στην προθεσμία των τεσσάρων μηνών).** Λόγος της ακύρωσης θα είναι το γεγονός ότι αν γνώριζε τις κρίσιμες νομικές διατάξεις, δηλαδή την υποχρέωση και την προθεσμία αποποίησης, δεν θα είχε αφήσει να περάσει άπρακτη η τετράμηνη προθεσμία, αλλά θα είχε προβεί εγκαίρως σε αποποίηση της κληρονομίας. Έτσι, η υπ' αριθμ. 11/2018 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Βόλου έκανε δεκτή αγωγή της κληρονόμου, κόρης της θανούσας, η οποία ήταν απόφοιτη δημοτικού και ουδέποτε είχε απευθυνθεί σε δικηγόρο για κληρονομικά ζητήματα, και ακύρωσε την πλασματική αποδοχή της κληρονομίας, κρίνοντας ότι αγνοούσε το σύστημα αποποίησης που προβλέπει ο Αστικός Κώδικας.

Συνήθως η άγνοια αυτή του κληρονόμου αίρεται όταν στρέφονται εναντίον του δανειστές της κληρονομίας (λ.χ. η Τράπεζα από την οποία είχε λάβει δάνειο ο θανών πατέρας του κληρονόμου κοινοποιεί εξώδικο ή διαταγή πληρωμής προς τον κληρονόμο και του ζητάει να εξοφλήσει το δάνειο), οπότε - λογικά - ο κληρονόμος απευθύνεται σε δικηγόρο ο οποίος τον διαφωτίζει σχετικά. Κρίσιμες είναι πάντοτε οι συγκεκριμένες πραγματικές συνθήκες. Ενδεικτικώς, η απόφαση υπ' αριθμ. 827/2017 του Αρείου Πάγου, αναφερόμενη στην κρίση του Εφετείου, δέχθηκε ότι κάθε μέσος συνετός άνθρωπος που λαμβάνει μία αγωγή από κάποιον δανειστή της κληρονομίας, δεν θα αμελούσε, αλλά θα απευθυνόταν σε δικηγόρο. Έτσι κρίνοντας,

απέριψε τους ισχυρισμούς του αναιρεσείοντος περί άγνοιας των διατάξεων αναφορικά με την αποποίηση της κληρονομίας.

Δυσχερώς, πάντως, θα μπορεί να επικαλεσθεί άγνοια των εν λόγω διατάξεων ένας δικηγόρος, ένας συμβολαιογράφος ή ένας φοιτητής νομικής σχολής ή κάποιο πρόσωπο το οποίο είχε αποποιηθεί, κατά το παρελθόν, άλλες κληρονομίες. Χαρακτηριστική είναι η απόφαση υπ' αριθμ. 506/2017 του Εφετείου Πατρών, η οποία έκρινε ότι δικαιολογείτο η σχετική άγνοια των εναγόντων, συνταξιούχου πρώην ηλεκτρολόγου και οικοκυράς, διότι «λόγω των επαγγελματών τους στερούνταν νομικής κατάρτισης».

Συνεπώς, όταν ο κληρονόμος αποκτήσει γνώση της υποχρέωσης και της προθεσμίας αποποίησης πρέπει εντός έξι μηνών από τη στιγμή που απέκτησε την εν λόγω γνώση να ασκήσει αγωγή, με την οποία θα ζητά την ακύρωση της σιωπηρής αποδοχής της κληρονομίας. Αφού δε κατορθώσει να ακυρωθεί δικαστικά η σιωπηρή αποδοχή θα πρέπει στη συνέχεια να υποβάλει δήλωση αποποίησης της κληρονομίας ενώπιον του αρμόδιου Ειρηνοδικείου.

4. Η άγνοια ως προς το ενεργητικό και το παθητικό της κληρονομίας δεν δικαιολογεί την ακύρωση της αποδοχής

Ιδιαίτερη προσοχή απαιτείται ως προς το εξής: Σε περίπτωση που ο κληρονόμος αποδεχθεί την κληρονομία, είτε υποβάλλοντας σχετική δήλωση

αποδοχής είτε επειδή δεν υπέβαλε εμπρόθεσμα την απαιτούμενη δήλωση αποποίησης, δεν μπορεί να ζητήσει την ακύρωση την αποδοχής αυτής για τον λόγο ότι δεν γνώριζε το ακριβές ύψος του ενεργητικού (περιουσιακά στοιχεία) ή του παθητικού (χρέη) της κληρονομίας. Έτσι, για παράδειγμα, εάν κάποιος αποδεχτεί την κληρονομία, θεωρώντας ότι ο θανών π.χ. πατέρας του δεν είχε χρέη και, στη συνέχεια, εμφανιστεί κάποιος δανειστής που επικαλείται ότι ο θανών του χρωστούσε χρήματα, δεν μπορεί ο κληρονόμος να ζητήσει να ακυρωθεί η αποδοχή της κληρονομίας επειδή δεν γνώριζε το συγκεκριμένο χρέος. Μόνοι διέξοδοι για τον εν λόγω κληρονόμο είναι όσα αναφέρθηκαν αμέσως παραπάνω.

5. Αντί επιλόγου

Συχνά πρόσωπα βρίσκονται ξαφνικά οφειλέτες επειδή αγνοούσαν ότι κληρονόμησαν κάποιο χρέος ή επειδή, παρά το γεγονός ότι το γνώριζαν, αγνοούσαν ότι, για να μην ευθύνονται, όφειλαν εγκαίρως (συγκεκριμένα εντός προθεσμίας τεσσάρων μηνών από τη στιγμή που έμαθαν την ιδιότητά τους ως κληρονόμων) να υποβάλουν δήλωση αποποίησης της κληρονομίας που τους επάγεται. Στις περιπτώσεις αυτές, οι δανειστές της κληρονομίας θα σπεύσουν να εισπράξουν τα χρέη τους από τους εν λόγω κληρονόμους, εκτός εάν οι τελευταίοι προβούν στις ενέργειες που εκτίθενται ανωτέρω και κατορθώσουν να αποδεσμευτούν από την ανεπιθύμητη για αυτούς κληρονομία.

ΑΚΥΡΟΤΗΤΑ ΔΙΑΘΗΚΗΣ ΛΟΓΩ ΑΝΤΙΘΕΣΗΣ ΣΤΑ ΧΡΗΣΤΑ ΗΘΗ

Γιώργος Κεφαλάς,
L.L.M. mult, M.Sc.
Χριστίνα Κολιάτου,
L.L.M., PgCert
Μάρτιος 2019

Πολύ συχνά οι κληρονόμοι του θανόντος διαθέτη έρχονται αντιμέτωποι με απρόσμενες καταστάσεις, όταν αποκαλύπτεται το περιεχόμενο της διαθήκης του. Μπορεί να περιορίζονται αδικαιολόγητα σε ελάχιστο τμήμα της περιουσίας ή να διαπιστώνουν ότι το σύνολο αυτής καταλείπεται σε κάποιο τρίτο πρόσωπο, εκτός οικογενείας. Μπορεί επίσης το όλο περιεχόμενο και οι διατάξεις της διαθήκης να φανερώνουν πλήρη απαξίωση του διαθέτη προς το οικογενειακό του περιβάλλον ή ακόμη και εκδικητικές τάσεις αυτού, πολύ συχνά αδικαιολόγητες. Στις περιπτώσεις αυτές ερωτάται συχνά αν πρέπει να γίνεται δεκτή η τελευταία βούληση του θανόντος ή εάν οι κληρονόμοι δύνανται να την ανατρέψουν. Το παρόν άρθρο, λοιπόν, εξετάζει περιπτώσεις, όπου τέτοια φαινόμενα οδήγησαν σε ακύρωση της διαθήκης από τα δικαστήρια προς όφελος της στενής οικογένειας του θανόντος.

1. Εισαγωγικά

Όχι σπάνια διαθήκες ακυρώνονται από τα δικαστήριά μας ως «ανήθικες» ή κατά την οικεία νομική ορολογία ως «αντίθετες στα χρηστά ήθη». Πότε όμως μια διαθήκη είναι αντίθετη στα χρηστά ήθη και ποιες συνέπειες επισύρει η αντίθεση αυτή; Οι κρατούσες στην κοινωνία αντιλήψεις περί ηθικής, γίνεται δεκτό από τα δικαστήριά μας, ότι μπορούν να θέσουν περιορισμούς στην ελευθερία που καταρχήν έχει ο διαθέτης να αποφασίσει πώς θα διανεμίει την περιουσία του μετά θάνατον. Έτσι, για παράδειγμα, θεωρείται ανήθικο ο διαθέτης να καταλείπει όλη σχεδόν την περιουσία του στην εξώγαμη ερωτική του σύντροφο, ως αντάλλαγμα για τις σαρκικές απολαύσεις που του παρείχε εν ζωή, περιορίζοντας ταυτόχρονα τη σύζυγο και τα παιδιά του στο ελάχιστο ποσοστό που θέτει ο νόμος. Τέτοιες καταστάσεις εξετάζει το παρόν άρθρο, παρουσιάζοντας ενδεικτικά περιπτώσεις διαθηκών που έχουν κριθεί ως «ανήθικες» από τα δικαστήρια, αλλά και τις συνέπειες που επιφέρει μία τέτοια κρίση. Η παρουσίαση δεν μπορεί παρά να είναι ενδεικτική, καθώς οι περιπτώσεις ανηθικότητας είναι σαφώς πολυποίκιλες.

2. Η έννοια των κανόνων της ηθικής και οι περιορισμοί που θέτουν στην ελευθερία του διαθέτη

Βάσει του κληρονομικού μας δικαίου, ο διαθέτης είναι καταρχήν ελεύθερος να καταλείπει την περιου-

σία του σε όποια πρόσωπα και με τον τρόπο που εκείνος επιθυμεί. Περιορισμοί τίθενται μόνον ως προς τα πρόσωπα της στενής του οικογένειας, όπου ο νόμος ορίζει ότι πρέπει να λαμβάνουν ένα ελάχιστο μέρος της περιουσίας του θανόντος («νόμιμη μοίρα»).

Ωστόσο, η ελευθερία αυτή του διαθέτη να ρυθμίζει την κληρονομική του διαδοχή κατά τον τρόπο που αυτός επιθυμεί, δεν είναι απεριόριστη, αλλά πρέπει να ασκείται εντός των ορίων που διαγράφουν τα χρηστά ήθη, οι κανόνες δηλαδή της ηθικής. Ποια είναι η έννοια, όμως, των χρηστών ηθών και με ποια κριτήρια αυτή προσδιορίζεται; Τα χρηστά ήθη είναι κατ' ουσίαν οι αντιλήψεις περί ηθικής που διαμορφώνονται σε μια κοινωνία, σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο. Ως κριτήριο των χρηστών ηθών χρησιμεύει το περί ηθικής συναίσθημα που έχει, σε συγκεκριμένο τόπο και χρόνο, ο, κατά γενική αποδοχή, μέσος συνετός άνθρωπος. Πρόκειται, δηλαδή, για την ηθική όχι του ίδιου του θανόντος διαθέτη, αλλά του μέσου ανθρώπου που διαβιεί στις ίδιες κοινωνικές συνθήκες με τον διαθέτη. Προκειμένου να ελέγξουν τα δικαστήρια αν μία διαθήκη είναι αντίθετη προς τους κανόνες που επιβάλλει η ηθική συνεκτιμούν πολλούς παράγοντες και, ιδίως: α) το περιεχόμενο και β) τα αποτελέσματα της διαθήκης, γ) τα αίτια που ώθησαν το διαθέτη στη σύνταξη αυτής, δ) τον σκοπό που αυτός επιδίωκε και ε) γενικά το σύνολο των περιστάσεων και συνθηκών που τη συνοδεύουν. Κατωτέρω, παραθέτουμε ποικίλη περιπτώσιολογία διαθηκών αντίθετων στα

χρηστά ήθη, η οποία απαντάται στις αποφάσεις των δικαστηρίων μας και παράλληλα τον τρόπο που έκαστη περίπτωση αντιμετωπίζεται. Αναλυτικότερα:

3. Ενδεικτικές περιπτώσεις «ανήθικων» διαθηκών

α) Η συννηθέστερη, στην πράξη, περίπτωση αντίθεσης διαθήκης στα χρηστά ήθη αφορά διατάξεις υπέρ προσώπου ανήθικου ή αισχρού, με το οποίο ο διαθέτης διατηρούσε εξώγαμες ερωτικές σχέσεις. Στην περίπτωση, αυτή, η εν λόγω διαθήκη δεν κρίνεται εξαρχής «ανήθικη», αλλά απαιτείται, επιπλέον, η περιουσιακή διάθεση να πραγματοποιείται αποκλειστικά ως ανταμοιβή για τις ερωτικές σχέσεις που υπήρχαν μεταξύ του διαθέτη και του τρίτου προσώπου, είτε για τη διατήρηση τους είτε για την επανάληψη τους, κατά τρόπο προκλητικό έναντι των γενικώς αποδεκτών ηθικών αξιών και κατά αδικαιολόγητη περιφρόνηση των προσώπων της στενής οικογένειας του διαθέτη. Έτσι, για παράδειγμα, ο διαθέτης είναι ελεύθερος να συνδεθεί στη διάρκεια της ζωής του με ένα πρόσωπο εκτός της οικογένειάς του και να αφήσει σε αυτό με τη διαθήκη του το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας του. Μία τέτοια διαθήκη, αρχικά, δεν είναι αντίθετη προς τους κανόνες της ηθικής. Αν όμως ο θανών συνέταξε μία τέτοια διαθήκη, επειδή το πρόσωπο αυτό τον απειλούσε ότι θα τον εγκατέλειπε σε περίπτωση που δεν του άφηνε την περιουσία του, τότε η διαθήκη αυτή αντιβαίνει στα χρηστά ήθη. Σε αντίστοιχη περίπτωση, λοιπόν, όπου ο διαθέτης άφησε όλη του την περιουσία στο τέκνο του συντρόφου, με τον οποίο διατηρούσε ερωτικές επαφές, αποκλειστικά και μόνο ως ανταμοιβή για τις ερωτικές υπηρεσίες που του παρείχε, προκειμένου ο εν λόγω σύντροφος να μην τον εγκαταλείψει, περιφρονώντας όμως έτσι τον εν ζωή αδελφό του, στο οποίο δεν άφησε τίποτα, το Εφετείο της Θεσσαλονίκης αναγνώρισε την ακυρότητα των σχετικών διατάξεων της διαθήκης, κρίνοντας ότι αυτές ήταν αντίθετες στα χρηστά ήθη, διότι έγιναν αποκλειστικά και μόνο ως ανταμοιβή του συντρόφου του θανόντος, προκειμένου αυτός

να συνεχίσει να του προσφέρει τις σαρκικές του υπηρεσίες, εκδηλώνοντας όμως έτσι αδικαιολόγητη περιφρόνηση του διαθέτη έναντι της οικογένειάς του.

β) Άλλη κατηγορία συχνά απαντώμενων περιπτώσεων «ανήθικης» διαθήκης είναι όταν ο κληρονομούμενος με τη διαθήκη του εκδηλώνει αδικαιολόγητη περιφρόνηση προς τη νόμιμη οικογένεια του, γεγονός το οποίο σε συνδυασμό με τα λοιπά περιστατικά, μαρτυρά ηθική διαστροφή ή κατάπτωση του θανόντος. Στην περίπτωση αυτή, συνήθως, χωρίς εύλογη αφορμή, καταλείπεται πολύ μικρό μέρος της περιουσίας στα μέλη της οικογένειάς του θανόντος. Έτσι, σε σχετική υπόθεση, όπου ο θανών άφησε το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας του σε ένα γηροκομείο, περιορίζοντας τη σύζυγο και τα παιδιά του σε ένα πολύ μικρό μέρος αυτής, παρά το γεγονός ότι καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του οι τελευταίοι ουδέποτε εκδήλωσαν επιλήψιμη συμπεριφορά απέναντι του, το Τριμελές Εφετείο του Ναυπλίου, αναγνώρισε την ακυρότητα της επίμαχης διαθήκης, διαπιστώνοντας την ηθική κατάπτωση και την έλλειψη φιλανθρωπικών συναισθημάτων του διαθέτη, αφού παρά το γεγονός ότι τα μέλη της οικογένειάς του, ουδέποτε του είχαν δώσει οποιαδήποτε σχετική αφορμή, όσο αυτός ήταν εν ζωή – κάθε άλλο μάλιστα προσπάθησαν πολλές φορές να έρθουν σε επαφή μαζί του -, εκείνος, αφού εγκατέλειψε την οικογενειακή εστία, τους περιφρονούσε αδικαιολόγητα και εν γένει ήταν δύστροπος και προσβλητικός απέναντι τους.

γ) Άλλη περίπτωση «ανήθικης» διαθήκης αφορά διατάξεις του θανόντος, ο οποίος επιδιώκει να επηρεάσει με αυτές τη βούληση του κληρονόμου σχετικά με ζητήματα που αφορούν τον πυρήνα της προσωπικότητας του και να δεσμεύσει υπέρμετρα την ελευθερία του, όπως για παράδειγμα στην επιλογή του επαγγέλματος, ή κλάδου σπουδών, στην επιλογή συζύγου, ή τέλεση γάμου γενικώς, ή ακόμα και στην μόνιμη εγκατάσταση σε ορισμένο τόπο κλπ. Σε σχετική περίπτωση, όπου ο θανών, με τη διαθήκη του, άφηνε την περιουσία του στον γιο

του, υπό την προϋπόθεση, όμως, αυτός να τελέσει γάμο και να αποκτήσει νόμιμο τέκνο, το Πολυμελές Πρωτοδικείο της Αθήνας αναγνώρισε την ακυρότητα των σχετικών διατάξεων της επίμαχης διαθήκης, κρίνοντας αυτές ως αντίθετες στα χρηστά ήθη, διότι με τη συγκεκριμένη προϋπόθεση που έθετε ο θανών – διαθέτης δεσμευόταν υπέρμετρα η ελευθερία του τέκνου του, σε ζητήματα τα οποία κατά τις κρατούσες στην κοινωνία περί ηθικής αντιλήψεις, εναπόκειντο αποκλειστικά στην ελεύθερη βούληση του.

δ) Πέραν των ανωτέρω κατηγοριών, αξίζει να επισημανθεί ότι κάθε περίπτωση κρίνεται από τα δικαστήρια ξεχωριστά, καθώς αποτελεί, πάντα, μια διαφορετική αλληλουχία πραγματικών περιστατικών, η οποία μπορεί να οδηγήσει στην ακύρωση μια διαθήκης που υπό άλλες συνθήκες θα χαρακτηριζόταν ως έγκυρη. Ενδεικτικά, σε χαρακτηριστική υπόθεση, όπου σε πρώτο επίπεδο το περιεχόμενο της διαθήκης της θανούσας δεν παρέπεμπε σε κρίση περί της αντίθεσης αυτής στα χρηστά ήθη, τελικώς κατόπιν ελέγχου των λοιπών συγκυριών και περιστάσεων που συνόδευαν την υπό κρίση περίπτωση, η επίμαχη διαθήκη χαρακτηρίστηκε ως ανήθικη. Ειδικότερα, στην περίπτωση αυτή η θανούσα αρχικώς μοίρασε την περιουσία της μεταξύ μιας γυναίκας που την φρόντιζε έως το τέλος της ζωής της, ενός φιλανθρωπικού ιδρύματος, καθώς και δύο προσώπων με τα οποία ήταν συνδεδεμένη ηθικά (επειδή είχαν φυγαδέψει τον σύζυγο της μετά τον πόλεμο). Εν συνεχεία, με επόμενη διαθήκη της, η θανούσα ανέτρεψε την προηγούμενη αφήνοντας το σύνολο της περιουσίας της αποκλειστικά στη γυναίκα που τη φρόντιζε έως το τέλος της ζωής της. Εν προκειμένω, το Πολυμελές Πρωτοδικείο της Τρίπολης έκρινε την τελευταία αυτή διαθήκη αντίθετη προς τα χρηστά ήθη, βάσει του περιεχομένου της και των αιτιών που ώθησαν τη διαθέτιδα στη σύνταξή της. Συγκεκριμένα, δεδομένου ότι τα πρόσωπα, στα οποία είχε αφήσει αρχικά η διαθέτιδα μέρος της περιουσίας της, είχαν συνδράμει το σύζυγό της να διαφύγει την αιχμαλωσία, με αποτέλεσμα να νιώθει γι' αυτά ευγνωμοσύνη, ενώ παράλληλα κατά τη διάρκεια της ζωής της η διαθέτιδα ασκούσε φιλανθρωπικό

έργο, το δικαστήριο, εκτιμώντας το σύνολο των ανωτέρω περιστάσεων και ιδίως την επιρροή που ασκήθηκε στην διαθέτιδα από τη γυναίκα που την φρόντιζε, αναγνώρισε την ακυρότητα της τελευταίας διαθήκης, λόγω αντίθεσής της στους κανόνες της ηθικής, επικυρώνοντας κατ' ουσίαν το περιεχόμενο της αρχικής.

4. Συνέπειες από τον χαρακτηρισμό μίας διαθήκης ως αντίθετης προς τα χρηστά ήθη

Στις περιπτώσεις που τα δικαστήρια κρίνουν μία διαθήκη ως αντίθετη στα χρηστά ήθη, αναγνωρίζουν την ακυρότητα αυτής, με αποτέλεσμα να θεωρείται ότι η εν λόγω διαθήκη ουδέποτε συντάχθηκε και άρα δεν υπάρχει. Έτσι, εφαρμόζονται οι διατάξεις του κληρονομικού δικαίου περί εξ αδιαθέτου διαδοχής (εκτός κι αν υπάρχει προγενέστερη έγκυρη διαθήκη, οπότε και ισχύει αυτή). **Με απλά λόγια, στην περίπτωση αυτή, η κληρονομία του θανόντος θα διανεμηθεί στα πρόσωπα της οικογενείας του, κατά τον τρόπο που ορίζει ο Αστικός μας Κώδικας, ήτοι θα κληρονομήσουν η νόμιμη σύζυγος και τα παιδιά του θανόντος το σύνολο της περιουσίας του, ενώ αν δεν υπάρχουν τέκνα, αντί των τέκνων, οι γονείς του.**

5. Αντί επιλόγου

Από το νομικό μας σύστημα κατοχυρώνεται η ελευθερία του διαθέτη να καταλείπει την περιουσία του όπως εκείνος επιθυμεί, με κάποιους περιορισμούς ως προς ένα ελάχιστο ποσοστό που πρέπει να κληρονομήσουν ο/η σύζυγος και τα τέκνα του («νόμιμη μοίρα»). Ωστόσο, η ελευθερία αυτή δεν καταλαμβάνει τις περιπτώσεις, όπου ο τρόπος με τον οποίο ο θανών κατέλειπε την κληρονομία του έρχεται σε ευθεία αντίθεση με τους κρατούστες στην κοινωνία κανόνες της ηθικής, με αποτέλεσμα η έννοια της ηθικής, μία έννοια κατ' ανάγκη ρευστή, πολλές φορές, να ανατρέπει πλήρως τη διανομή της κληρονομιάς περιουσίας.

ΝΟΜΟΣ ΔΕΝΔΙΑ – ΤΑΧΕΙΑ ΕΚΚΑΘΑΡΙΣΗ ΤΩΝ ΥΠΕΡΧΡΕΩΜΕΝΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Γιώργος Ψαράκης,
ΜΔΕ, LL.M. (LSE), PgCert

Η κερκόπορτα για την ταχεία εκκαθάριση των υπερχρεωμένων επιχειρήσεων (Αναδημοσίευση από Euro2Day) Ιανουάριος 2019

Τι κοινό έχουν ο ΔΟΛ, το MEGA, η Alpha Grissin, η Axon, η ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ Α.Ε., τα Ναυπηγεία Σκαρμαγκά, ο όμιλος Κυπριώτη και η ΕΚΤΑΣΙΣ; Όλες οι παραπάνω επιχειρήσεις βρέθηκαν αντιμέτωπες με τις τράπεζες με σκοπό την ταχεία εκποίηση των περιουσιακών τους στοιχείων μετά από αξιοποίηση του «νόμου Δένδια» (νόμος 4307/2014). Στο παρόν άρθρο αναλύονται οι προϋποθέσεις εφαρμογής του νόμου και η μέχρι σήμερα πρακτική των ελληνικών δικαστηρίων (νομολογία).

Τι κοινό έχουν ο ΔΟΛ, το MEGA, η Alpha Grissin, η Axon, η ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ Α.Ε., τα Ναυπηγεία Σκαρμαγκά, ο όμιλος Κυπριώτη και η ΕΚΤΑΣΙΣ; Όλες οι παραπάνω επιχειρήσεις βρέθηκαν αντιμέτωπες με τις τράπεζες με σκοπό την ταχεία εκποίηση των περιουσιακών τους στοιχείων μετά από αξιοποίηση του «νόμου Δένδια» (νόμος 4307/2014). Σε ορισμένες υποθέσεις αναμένεται στο άμεσο μέλλον η απόφαση του δικαστηρίου (ΕΚΤΑΣΙΣ, ΑΧΟΝ) ενώ για άλλες έχει ήδη ολοκληρωθεί η διαδικασία της εκποίησης. Να σημειωθεί δε ότι σε τέσσερις περιπτώσεις οι αιτήσεις των τραπεζών απερρίφθησαν στον πρώτο βαθμό (με πιο πρόσφατη την απόρριψη της αίτησης κατά του ομίλου Κυπριώτη), με μία εκ των τεσσάρων αποφάσεων να ανατρέπεται υπέρ των τραπεζών στο Εφετείο.

«Υπερόπλο» στα χέρια των πιστωτικών ιδρυμάτων, ο νόμος «Δένδια» έχει χρησιμοποιηθεί τα τελευταία δύο χρόνια αρκετές, πλέον, φορές για την ταχεία ρευστοποίηση περιουσιακών στοιχείων επιχειρήσεων, ιδίως εκποίηση ξενοδοχειακών μονάδων. Η παλιά διοίκηση απομακρύνεται άμεσα με την έκδοση της δικαστικής απόφασης, την διαχείριση αναλαμβάνει πρόσωπο προτεινόμενο από την τράπεζα, το οποίο και προχωράει στην πώληση της επιχείρησης ως συνόλου ή σε κλάδους, μέσω δημόσιου πλειοδοτικού διαγωνισμού, εξοφλώντας του δανειστές της επιχείρησης από το τίμημα της πώλησης. Η λογική είναι ότι εφόσον η παλιά διοίκηση δεν μπόρεσε να σώσει την επιχείρηση, είναι άδικο να συνεχίζει να την ελέγχει σε βάρος των πιστωτών της (εργαζόμενοι, τράπεζες, προμηθευτές κτλ.).

Η διαδικασία είναι σχετικώς απλή:

1. Πιστωτές που συγκεντρώνουν πάνω από το 40% των υποχρεώσεων μιας επιχείρησης, μεταξύ των οποίων συμπεριλαμβάνεται τουλάχιστον ένα πιστωτικό ίδρυμα, καταθέτουν αίτηση στο Δικαστήριο, και εντός λίγων μηνών εκδίδεται απόφαση περί έναρξης διαδικασίας εκποίησης, εφόσον πληρούνται, διαζευκτικά, οι εξής, κυρίως, προϋποθέσεις: α) η επιχείρηση έχει σταματήσει τις πληρωμές της ή β) για δύο συνεχόμενα έτη το σύνολο των ιδίων κεφαλαίων της εταιρείας έχει καταστεί κατώτερο του ενός δεκάτου (1/10) του μετοχικού κεφαλαίου για Α.Ε. και 1/2 του εταιρικού κεφαλαίου για ΕΠΕ (από 1/1/2019 η προϋπόθεση αυτή καταργείται για τις Α.Ε.) ή γ) η εταιρεία δεν έχει υποβάλει προς καταχώριση οικονομικές καταστάσεις δύο τουλάχιστον συνεχόμενων διαχειριστικών χρήσεων, εγκεκριμένες από τη γενική συνέλευση.

2. Μετά την έκδοση απόφασης, ένας διαχειριστής αφερεγγυότητας (λογιστής Α' τάξεως, ορκωτός ελεγκτής ή δικηγόρος από το μητρώο διαχειριστών αφερεγγυότητας) αναλαμβάνει την διαχείριση των τρεχουσών υποθέσεων της επιχείρησης και την διεξαγωγή της διαδικασίας του δημόσιου πλειοδοτικού διαγωνισμού του ενεργητικού της. Όλη η διαδικασία πρέπει να περατωθεί εντός 12 μηνών από την έκδοση της απόφασης.

3. Κατόπιν το προϊόν της εκποίησης του ενεργητικού της επιχείρησης κατευθύνεται προς εκπλήρωση των υποχρεώσεων της προς τους δανειστές, μεταξύ των οποίων και τα πιστωτικά ιδρύματα που έχουν εκκινήσει την διαδικασία της ειδικής διαχείρισης.

Η διαδικασία αν και τιτλοφορείται «ειδική διαχείριση», στην ουσία αποτελεί διαδικασία εκποίησης, εκκαθάρισης, του ενεργητικού της περιουσίας της επιχείρησης. **Ο φορέας της επιχείρησης χάνει το ενεργητικό του, μένει ένα άδειο «κουφάρι», ενώ η ίδια η επιχείρηση περνάει στα χέρια άλλου φορέα.** Ενώ δηλαδή με άλλες διαδικασίες εξυγίανσης, π.χ. αίτηση άρθρου 99 Πτωχευτικού Κώδικα, η επιχείρηση συνεχίζει να λειτουργεί υπό τον ίδιο φορέα, που μπορεί και να είναι αυτός που ευθύνεται για την κατάσταση αφερεγγυότητας στην οποία βρίσκεται, στην διαδικασία της ειδικής διαχείρισης, ο φορέας είναι αυτός που αλλάζει πρώτος.

Είναι φυσικό αυτή η διαδικασία να είναι η πλέον επιθετική απέναντι σε στρατηγικούς κακοπληρωτές, καθώς στερεί από αυτούς άμεσα, ταχύτατα και πολύ αποτελεσματικά, τον έλεγχο των περιουσιακών τους στοιχείων. Μάλιστα, με την κατάθεση της αίτησης από τα πιστωτικά ιδρύματα, ο φορέας δεν μπορεί να καταθέσει καμία αίτηση εξυγίανσης κοκ. **Με άλλα λόγια με το που κατατίθεται η αίτηση ειδικής διαχείρισης από τις τράπεζες, παγώνει κάθε μέτρο προστασίας που έχει ο ίδιος ο φορέας της επιχείρησης μέχρι να εκδοθεί απόφαση επί της αίτησης των τραπεζών.**

Τα θετικά της διαδικασίας για τα πιστωτικά ιδρύματα είναι, μεταξύ άλλων, ότι:

α) Η επιχείρηση αποτιμάται ως σύνολο περιουσιακών στοιχείων άυλων και μη, ενώ π.χ. σε περίπτωση πλειστηριασμού των επί μέρους ακινήτων της καμία τιμή δεν μπορεί να δοθεί για το πελατολόγιο της επιχείρησης.

β) Ο ειδικός διαχειριστής μπορεί πριν την διενέργεια του πλειοδοτικού διαγωνισμού να «επικοινωνήσει» την σκοπούμενη πώληση, προχωρώντας λ.χ. σε διαφήμιση αυτής μέσω των ΜΜΕ και σε προβολή της ιδιαίτερης αξίας της επιχείρησης. Στο ίδιο πλαίσιο μπορούν να λάβουν χώρα συναντήσεις με υποψήφιους πλειοδότες και επίδειξη των περιουσιακών στοιχείων (μέσω επιτόπιας επίσκεψης κοκ).

γ) Στον δημόσιο πλειοδοτικό διαγωνισμό δεν υπάρχει τιμή πρώτης προσφοράς (άρα minimum ποσό πλειοδοσίας) και ο διαχειριστής δεν δικαιούται να κηρύξει άγονο τον διαγωνισμό σε περίπτωση που δεν κριθούν συμφέρουσες οι προσφορές. Μάλιστα ακόμα και στην περίπτωση που υποβληθεί μόνο μία προσφορά, η πλειοψηφία των πιστωτών μπορεί να αποφασίσει την αποδοχή της (κατόπιν και της τυπικής έγκρισης από το δικαστήριο). **Επομένως, χάριν της ταχύτητας της διαδικασίας, η επιχείρηση μπορεί να εκποιηθεί και σε χαμηλότερη της τρέχουσας αξία, το οποίο όμως μπορεί να είναι επωφελές για το πιστωτικό ίδρυμα σε όρους παρούσας αξίας.**

δ) Η διαδικασία περατώνεται εντός λίγων μηνών, προς αποφυγή απαξίωσης της αξίας της επιχείρησης, σε αντίθεση με άλλες διαδικασίες ατομικής αναγκαστικής εκτέλεσης ή πτώχευσης που κρατάνε αρκετά χρόνια.

ε) Ο έλεγχος της επιχείρησης περνάει πλέον στον εκκαθαριστή, που είναι ένας επαγγελματίας διαχειριστής αφερεγγυότητας, με την συνδρομή συνήθως μιας εκ των γνωστών ελεγκτικών εταιρειών. Ο τέως φορέας της επιχείρησης δεν έχει πλέον καμία δυνατότητα διαχείρισης των οικονομικών κτλ. της επιχείρησης. **Πρακτικές όπως λ.χ. προσωρινές ταμειακές διευκολύνσεις (δάνεια) στα μέλη του Δ.Σ. και αγορά μετοχών συνδεδεμένων με τον φορέα εταιρειών, αφενός δεν θα μπορούν πια να λάβουν χώρα, αφετέρου λόγω της αλλαγής του διαχειριστή ευχερώς θα μπορούν να αποκαλυφθούν.**

στ) Η όλη διαδικασία της μεταβίβασης «πριμοδοτείται» από διάφορες φοροαπαλλαγές και ελαφρύνσεις, όπως μείωση 30% των νόμιμων αμοιβών δικηγόρων, συμβολαιογράφων, επιμελητών και υποθηκοφυλάκων και απαλλαγή από φόρους, τέλη ή δικαιώματα του Δημοσίου (πλην του ΦΠΑ).

Ποια, λοιπόν, η θέση των εταιρειών απέναντι σε αυτή την «fast track» εκκαθάριση; Η βέλτιστη αντιμετώπιση είναι η πρόληψη και η επίδειξη πραγματικής βούλησης εκ μέρους του φορέα της

επιχείρησης για επίλυση του προβλήματος της υπερχρέωσης. Ειδικότερα:

1. Οι απαιτήσεις των τραπεζών που θα στραφούν κατά των επιχειρήσεων θα είναι από συμβάσεις κατά κύριο λόγο ανοίγματος πίστωσης με αλληλόχρεο λογαριασμό ή τοκοχρεωλυτικών δανείων. Και στις δύο περιπτώσεις υπάρχει ευρύ πεδίο ελέγχου καταχρηστικών πρακτικών των πιστωτικών ιδρυμάτων που έχουν ως σκοπό την υπέρμετρη αύξηση του χρέους. Ειδικά ως προς τις ρήτρες του κυμαινόμενου επιτοκίου, οι οποίες δεν στηρίζονται σε επακριβώς καθορισμένα κριτήρια αναπροσαρμογής. Επομένως, εφόσον η επιχείρηση αμφισβητήσει έγκαιρα, και όχι προσχηματικά λίγο μετά ή πριν την υποβολή της αίτησης ειδικής διαχείρισης, το ύψος της οφειλής, τότε η απαίτηση δεν θα θεωρείται «εκκαθαρισμένη» και άρα δεν θα μπορεί να στηρίξει την αίτηση (καθότι δεν θα αποδεικνύεται «παύση πληρωμών»). Το ίδιο εξάλλου συμβαίνει και στα επιχειρηματικά δάνεια σε ελβετικό φράγκο, όπου λόγω της αμφισβήτησης του έγκυρου της συναλλαγματικής ρήτρας, υπάρχει βάσιμο έδαφος αμφισβήτησης του ύψους, και άρα του εκκαθαρισμένου της απαίτησης.

2. Εφόσον δεν έχουν δημοσιευτεί για δύο χρήσεις οικονομικές καταστάσεις ή τα ίδια κεφάλαια είναι κάτω από το 1/10 του μετοχικού κεφαλαίου της εταιρείας (εφόσον πρόκειται για Α.Ε.), η τελευταία θα πρέπει πριν την υποβολή της αίτησης εκ μέρους της τράπεζας, να έχει ήδη εκκινήσει διαδικασία θεραπείας των συγκεκριμένων προβλημάτων, δημοσιεύοντας τις οικείες οικονομικές καταστάσεις ή λαμβάνοντας αποφάσεις (από την Γενική Συνέλευση, εφόσον πρόκειται για ανώνυμη εταιρεία) περί εξυγίανσης της εταιρείας και αύξησης πιθανόν των ιδίων κεφαλαίων.

3. Πριν την καταγγελία των πιστωτικών συμβάσεων, το πιστωτικό ίδρυμα είναι υποχρεωμένο να

εφαρμόσει τον Κώδικα Δεοντολογίας προτείνοντας λύσεις διευθέτησης του χρέους. Σε κάθε περίπτωση, και πέρα από τον Κώδικα, τα πιστωτικά ιδρύματα είναι υποχρεωμένα λόγω του ρόλου τους στην ελληνική οικονομία, να προσπαθούν συμβιβαστικά και καλόπιστα να ρυθμίσουν μία οφειλή και όχι απευθείας να καταγγέλλουν προχωρώντας σε δικαστικές ενέργειες. Τούτο φυσικά εφόσον και ο δανειολήπτης φέρεται καλόπιστα και έντιμα. Σε περίπτωση λ.χ. αίτησης κατά ξενοδοχειακής μονάδας στο Ηράκλειο Κρήτης, αυτή απορρίφθηκε κατόπιν αποδοχής της ένστασης της εταιρείας ότι η τράπεζα δεν διαπραγματεύτηκε καλόπιστα, κωφεύοντας σε επανειλημμένες προσπάθειες συναινετικής διευθέτησης του χρέους και απορρίπτοντας όλα τα αιτήματα ρύθμισης χωρίς καμία ειδικότερη αιτιολογία.

4. Σε κάθε περίπτωση, η προσχηματική ανάληψη πρωτοβουλιών ενόψει της εκδίκασης της αίτησης ειδικής διαχείρισης, δεν θα μπορέσει να αποτρέψει την αποδοχή της αιτήσεως. Επίσης η επιλεκτική πληρωμή εργαζομένων και Δημοσίου και πάλι δεν θα μπορέσει να εμποδίσει την αποδοχή της αιτήσεως, εφόσον το μεγαλύτερο ποσοστό οφειλών, και ειδικότερα οι τραπεζικές οφειλές, μένει ανεξόφλητο.

Τελικά ο νόμος «Δένδια» αποτελεί πράγματι ένα «υπερόπλο» στα χέρια των τραπεζών, το οποίο είναι σε θέση να ανατρέψει τις μέχρι πρόσφατα γνωστές ισορροπίες μεταξύ πιστωτικού ιδρύματος και υπεχρεωμένης επιχείρησης. Κάθε υπόθεση, ωστόσο, είναι διαφορετική και κατά τούτο κάθε δικαστής (καθότι παρ' όλη την σημασία των υποθέσεων αυτών, κρίνονται από μονομελή δικαστήρια) θα πρέπει να εξετάζει προσεκτικά όχι μόνο το γράμμα αλλά και το σκοπό του νομοθέτη, σε συνδυασμό με ενδελεχή έλεγχο περί της ειλικρινούς βούλησης του φορέα της επιχείρησης για διευθέτηση του προβλήματος της υπερχρέωσης.

ΓΙΑΝΝΑΤΣΗΣ

ΨΑΡΑΚΗΣ

ΔΙΚΗΓΟΡΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

Καρνεάδου 38 & Καρνεάδου 41
Κολωνάκι, 106 76 Αθήνα,
T (+30) 210 7231076
F (+30) 210 7231075
M lawoffice@yiannatsis.gr